

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ПЕТРА МОГИЛИ**

**ФАКУЛЬТЕТ ПОЛІТИЧНИХ НАУК
КАФЕДРА СОЦІОЛОГІЇ ТА ПОЛІТОЛОГІЇ**

«Допущено до захисту»
Завідувач кафедри соціології та політології
_____ Л. В. Броннікова
“ ____ ” _____ 20__ року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»
на тему:

**«ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
МІСЬКОЇ МОЛОДІ
(НА ПРИКЛАДІ МІСТА МИКОЛАЄВА)»**

Виконала : студентка 6 курсу, групи 663
спеціальності 054 «Соціологія»
Верба Юлія Валеріївна

Науковий керівник :
Фесенко Артур Михайлович
кандидат історичних наук, доцент

Рецензент :
Тригуб Олександр Петрович
доктор історичних наук, професор

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	8
1.1. Зміст та функції політичної культури	8
1.2. Особливості політичної культури молоді як соціальної групи	16
1.3. Міська молодь як особливий соціальний носій політичної культури	27
Висновки до першого розділу	32
РОЗДІЛ 2. ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ТА ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА НЕЇ	33
2.1. Участь молоді у суспільно-політичному житті сучасного українського соціуму.....	33
2.2. Особливості політичної культури сучасної української молоді.....	43
2.3. Політична культура молоді як предмет держаної молодіжної політики в Україні	49
Висновки до другого розділу.....	59
РОЗДІЛ 3. ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА МИКОЛАЇВСЬКОЇ МОЛОДІ	60
3.1. Особливості політичної культури молоді Миколаєва як південноукраїнського міста	60
3.2. Дослідження політичної культури миколаївської молоді (на прикладі студентів вищих навчальних закладів): вторинний аналіз соціологічної інформації.....	65
Висновки до третього розділу	78
ВИСНОВКИ	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	83
ДОДАТКИ	95

ВСТУП

Актуальність теми. Революція Гідності, спротив російській агресії, суперечливий, а часом і болючий для суспільства процес впровадження реформ у різних сферах значно загострили проблему ефективності механізмів представництва інтересів громадян органами влади та реалізації їх конституційного права брати участь в управлінні державними справами. Характер розвитку стосунків між владою та суспільством не вперше в новітній історії України проявляється одним і тим же явищем: період суспільного ентузіазму, активної, навіть жертвовної участі в політичних процесах, високих суспільних очікувань – змінюється відчуженням: розчаруванням, відчаєм та апатією, що у подальшому може спричинити сплески соціальної та політичної агресії. Обрання тих, хто, здавалося б, відповідає суспільним очікуванням на момент виборів, через певний час змінюється негативним, навіть ворожим ставленням.

Сьогодні зростання активності громадянського суспільства та прояв його великого творчого потенціалу після другого Майдану та спротиву збройній агресії рф поєднується з ризиками та небезпеками спрямування цієї енергії в деструктивне для демократії русло. Ця проблема має дві складові: особливості політичної культури громадян, з одного боку, та ефективність механізмів реалізації їх політичної волі, представницьких інститутів – з іншого. Стабільність демократичної системи сьогодні неможлива без подальшої не лише протестної, а й конструктивної участі громадян, й особливо підростаючого покоління, які мають знання про політичні інститути та вміння брати в них участь.

Формування політичної культури молоді є важливою складовою розвитку сучасного українського суспільства. Дослідження проблем формування політичної культури є надзвичайно актуальною темою, оскільки

саме така соціальна група, як молодь, виступає ваговою силою розвитку суспільства та держави в цілому. Недостатній рівень засвоєння демократичної політичної культури є однією з причин відчуженості молоді від суспільно-політичних процесів в Україні. Однак суспільство не може бути цивілізованим, а держава правовою, якщо одна із провідних соціальних груп не в достатній мірі реалізує можливості своєї політичної участі у визначальних для соціуму процесах.

Сьогодні українське суспільство перебуває на складному етапі свого розвитку. Простежуються суперечливі процеси, що характеризують економічні, політичні, правові, культурно-освітні та освітні відносини. Водночас спостерігається прагнення широкої громадськості: науковців, працівників освіти, культури, державних службовців тощо глибше усвідомити суперечності та виклики, які мають місце в суспільно-політичному, державотворчому житті, визначити можливі шляхи та умови успішного вирішення зазначених проблем.

У контексті викладеного особливу увагу українського суспільства привертають питання, пов'язані з правовими цінностями міської молоді та їх формуванням у вишах.

Стан наукової розробленості теми. Політичну культуру досліджували А. Соловей, В. Андрущенко, Є. Бистрицький, І. Буров, Є. Головаха, Т. Панченко, Ю. Пахомов, М. Чурілов, К. Ващенко, О. Корнієвський, В. Кремень, Г. Колодка, Ф. Рудич, М. Степико, В. Ребкало, О. Рудакевич, Р. Лейн, Р. Інглехарт, М. Вебер. Молодь вченими проаналізована як соціально-демографічна група індивідів, яка має чіткі детермінанти свого розвитку й вивчається за допомогою трьох підходів, які розкривають сутність даного феномену: соціально-психологічний підхід; субкультурний підхід та стратифікаційний.

Метою дослідження є визначення загальних закономірностей та особливостей сучасної політичної культури міської молоді.

Поставлена мета зумовлює необхідність вирішення наступних **завдань:**

- розглянути зміст та функції політичної культури;
- проаналізувати особливості політичної культури молоді як соціальної групи;
- сформуванати уявлення про міську молодь як особливий соціальний носій політичної культури;
- охарактеризувати участь молоді у суспільно-політичному житті сучасного українського соціуму;
- визначити особливості політичної культури сучасної української молоді;
- дослідити складові держаної молодіжної політики в Україні, спрямовані на формування й розвиток політичної культури молоді;
- розглянути особливості політичної культури молоді Миколаєва як південноукраїнського міста;
- здійснити вторинний аналіз соціологічної інформації, отриманих в ході проведення досліджень політичної культури миколаївської молоді (на прикладі студентів вищих навчальних закладів).

Об'єкт дослідження – політична культура української молоді.

Предмет дослідження – особливості сучасної політичної культури міської молоді України.

Методи дослідження були обрані з урахуванням поставленої мети і завдань дослідження, його об'єкта і предмета. Виходячи з характеру теми, тобто поєднання в ній теоретичних, практичних та методологічних аспектів, у роботі використано комплекс дослідницьких методів, що включає:

- системний метод, застосування якого дало змогу проаналізувати в одній методологічній площині співвідношення між такими поняттями, як «політична поведінка», «політична культура» тощо;
- структурно-функціональний метод, за допомогою якого визначено структурні рівні політичної поведінки, що залежать від функціональних

можливостей різних суб'єктів політики та їх реального виявлення за тих чи інших умов;

– метод синтезу й синергетики, що виявив доцільність поєднання методики й результатів різних суспільно-гуманітарних наук для отримання інтегрованого знання стосовно різноманіття причин, способів виявлення та наслідків політичної поведінки;

– порівняльний метод, що ліг в основу висновків про наявність у сучасних публікаціях з поведінкової проблематики значної кількості підходів, інтерпретацій та дискусій, але разом з цим – й недостатньо аргументованих поглядів, різночитань, суджень, що виключають одне одного;

Крім вищезазначених, у роботі були використані: загальнонауковий діалектичний метод (пошук істини через встановлення зв'язку між суперечливими позиціями та виявлення нової якості знання шляхом аналізу достатньої кількості джерел, методи формальної логіки – індукції, дедукції тощо.

Наукова новизна. В роботі сформовано уявлення про політичну культуру міської молоді, зокрема м. Миколаєва в контексті її прогресу і розвитку за часів проголошення незалежності і по сьогодні, а також стану повномасштабної війни, який не мав прецедентів у новітній історії України.

Теоретичне та практичне значення роботи. Викладені в дослідженні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані:

а) у науково-дослідницькій сфері – як основа для подальшої теоретичної розробки оцінки політичної культури різних соціальних груп;

б) у правотворчості – як основи для внесення змін у національне законодавство, що стосується сфери вдосконалення управління політичними процесами;

в) в освітньому процесі – основні положення і висновки, отримані за результатами дослідження, можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях та у навчальному процесі, підготовці підручників, навчальних

посібників і методичних вказівок, а також у науково-дослідницькій роботі студентів.

Апробація результатів дослідження.

Теоретичні положення роботи доповідались на Міжнародній науково-практичній конференції «Інформаційне суспільство і Природа: вектори взаємовпливу» Криворізький державний педагогічний університет (м. Кривий Ріг, 24 – 25 листопада 2022 р.); тема доповіді: «Політична культура сучасної української міської молоді: соціологічний аналіз»

Структура магістерської роботи. Робота складається з трьох розділів, вісьми підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел у кількості 99 та 2 додатків. Загальний обсяг роботи 101 стор.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

1.1. Зміст та функції політичної культури

Сьогодні розуміння політичної культури відіграють базову, фундаментальну роль у дослідженні реальних політичних процесів.

Жоден політичний режим не може дозволити собі ігнорувати ставлення підвладного йому населення. А ставлення людей до політики, до владних структур – це та реальність, яка й стоїть за поняттям «політична культура».

Уявлення про політику допомагають людині усвідомити як власні інтереси як окремого учасника політичного процесу, так і під час взаємодії в групі. Чим більшими знаннями володіє людина, тим краще вона може зрозуміти вплив державної політики на її інтереси. Розуміючи політичне мислення як об'єктивне мислення Т. М. Траверс вказує на те, що це процес вирішення проблеми боротьби за статуси і ресурси суспільства, і будь-яке об'єктивне мислення, переходячи в політико-владний контекст, політизується [72]. Центральне місце в політичній культурі займають елементи, здатні формувати і «зберігати» політичні системи. Тому політична культура передбачає рівень розвитку суб'єкта політики, його політичну діяльність і результат цієї діяльності, «об'єктивацію» відповідних сучасних соціально-політичних інститутів і відносин, і політична культура розглядається як основа всієї політичної діяльності, як фактор, що визначає характер, особливості та рівень розвитку політичної діяльності.

Це стосується як професійних учасників політичного процесу, так і соціальних груп та широких мас населення.

Політична культура (від лат. *cultura*, вирощування; виховання, освіта; розвиток) – частина загальної культури, яка формується і проявляється протягом історії народу в політичному житті. Одне з перших тлумачень

поняття «політична культура» в цьому плані ще у XVIII ст. запропонував І. Г. Гердер, який використовував цей термін для позначення рівня зрілості культури [86]. Відтак, політична культура істотно залежить від загальної культури.

Отже, етимологічно поняття «політична культура» походить від понять «політика» (наука і мистецтво управління) та «культура» (сукупність фундаментальних цінностей, створених цивілізацією) і виступає як продукт історичного досвіду суспільства, показником його цивілізованості та інструментом узгодження інтересів влади і суспільства [66].

До змісту цього поняття часто входить широкий спектр ознак: історичний досвід, пам'ять соціальних спільнот та окремих індивідів у сфері політики, їхні орієнтації, навички впливу на політичну поведінку тощо [82], [97].

Г. Алмонд і С. Верба висловили думку, за якою політична культура обмежується сферою свідомості та є сукупністю психічних станів індивіда, які виявляються на трьох рівнях: когнітивному (пізнання), афективному (емоції) та оцінному (судження), тобто засновники концепції політичної культури зводять її до сукупності сталих політичних уявлень, переконань, почуттів та оцінок. Вони наголошують на суб'єктивних рисах політичної культури і не включають до неї політичну діяльність. Сформульоване Г. Алмондом і С. Вербою визначення політичної культури вважається класичним [84 ; 97].

У «Політичному енциклопедичному словнику» (за ред. Ю. Шемшученка, В. Бабкіна, В. Горбатенка) вітчизняного видання політична культура трактується як «...історично і соціально зумовлений продукт політичного життя людей, їх політичної творчості, що відображає процес опанування суспільством, націями, класами, іншими соціальними спільнотами та індивідами політичних відносин, а також розвиток їх власної сутності та діяльнісних здібностей як суб'єктів політичного життя» [64].

У більш широкому розумінні політична культура – це базові знання про суспільство, що визначають ціннісні орієнтації, політичну поведінку на рівні суспільства, груп, індивідів. У вузькому розумінні – це культура політичного мислення та політичної комунікації, культура поведінки населення та політиків як суб'єктів політичного процесу.

Структуру політичної культури складають політичні знання, політична ідеологія та психологія, політичний досвід і традиції, норми, моделі та засоби політичної діяльності [42]. У 1970-х роках американські дослідники Р. Карр та М. Бернштейн доповнили уявлення класиків політичної науки Г. Алмонда та С. Верби, включивши до поняття «політична культура» соціальну практику у вигляді політичної поведінки.

Важливу роль у політичній культурі відіграє політична свідомість, яка включає такі компоненти, як політичні знання, цінності, переконання, способи політичного мислення. Політична культура включає в себе ті елементи суспільної свідомості, які впливають на формування і розвиток політичної системи і політичної влади. Він визначає політичні норми і правила поведінки в політичній сфері, рамки, в яких ці політичні переконання, норми і цінності є її найважливішими компонентами. Політична свідомість і політична поведінка характеризується рівнем розвитку політичного життя суспільства в цілому, поєднанням інтересів різних соціальних груп, класів, держави й особи [37].

Звичайно, тут важливу роль відіграє психологічна адаптація суб'єктів політичної участі / політичних дій, тобто їхні почуття, емоції, переживання, орієнтації, настрої тощо, які є залежними та формуються під тиском або під впливом відповідної політичної ситуації. При цьому вирішальне значення відіграватиме накопичений специфічний політичний досвід, який виходить з рівня політичних традицій, звичаїв, політичної пам'яті суспільства, реалій конкретної політичної ситуації і т.д.

Слід підкреслити, що найважливішим вираженням політичної культури є політична поведінка.

Політична поведінка – це сукупність реакцій соціальних суб'єктів (осіб, груп, спільнот) на певні форми, засоби і напрямки функціонування політичної системи.

За допомогою поняття «політична поведінка» можливо поглиблено вивчати сутність явищ, пов'язаних із реагуванням (раціональним та ірраціональним) суб'єктів політики на вимоги, стимули чи зміну обставин, що заподіяні зовнішнім політичним середовищем. Аналіз політичної поведінки людей надає можливості зосередити увагу на найбільш рухомому, динамічному аспекті політики – різноманітних діях осіб, які спрямовані на реалізацію тієї чи іншої політичної мети. Вивчення цього боку політичного процесу виявляє пряму залежність об'єктивних подій чи обставин від стану думок і спрямованості дій тих людей, що безпосередньо конструюють політику чи просто залучені до неї, розкриває механізми і засоби досягнення цілей.

Серед найбільш поширених актів політичної поведінки слід виділити наступні:

- реакція – це певний вчинок, дія в політиці, що є засобом відповіді на зовнішній вплив, який спричинено іншими людьми чи інститутами;
- політична участь, пов'язана з активними формами і методами впливу на політику, в усіх багатоманітних видах (електоральна, мобілізована, ангажована, конвенційна участь тощо);
- партиципаторна діяльність у роботі політичних організацій і партій та рухів:
- політичний дискурс – інтелектуальні дії з політичної освіти, просвітництва, самоосвіти та наукового опанування політики;
- пряма дія в політиці реалізується через такі форми як мітинг, демонстрація, страйк, голодування, бойкот й інші акції непокори;
- абсентеїзм – політична апатія, ухилення від будь-яких актів участі в політичному житті;

- політичне функціонування – засіб політичної діяльності в інституціях, що безпосередньо реалізують функції влади (органи держави, керівні структури партій при владі, політично впливові ЗМІ, політико-економічні, військові структури); отже – це апаратна робота фахівців, що вважають політику за професію.

Важливішим стимулом активації політичної поведінки є інтерес, у підґрунті якого лежить та чи інша проблема буття політичної спільноти (особи). Для того, щоб розуміння політичного інтересу переросло в усвідомлену потребу до дії, необхідна нова умова – психологічний імпульс готовності, бажання діяти та впевненість в успіху. Рушійними силами тут можуть виступати різні мотиви політичної активізації – громадянський обов’язок, резонансна інформація, незадоволення, стресові зміни, прагнення до реалізації мети, перехід до певних політичних ролей і статусів, проходження етапів політичної соціалізації.

Політична культура є певним каркасом, який сприяє формуванню певних типів поведінки та надає їм спрямованість, визначаючи суб’єктивне ставлення, спрямованість на неї, де велику роль відіграють як емоційні (почуття, настрої, психологічна налаштованість тощо), так і оцінні (судження, думки, уявлення), тобто, включає культуру політичної свідомості у вигляді політичних ідей, переконань, цінностей, традицій, звичаїв, норм і установок і культуру політичної поведінки у формі системи фундаментальних політичних цінностей, установок і моделей поведінки [37].

У самих визначеннях політичної культури нерідко фігурують її загальні функції, які відображають її місію, соціальне призначення. Наприклад, політична культура сприяє засвоєнню знань про політичне життя і перетворенню політичних відносин, зміцненню політичного панування класу тощо.

Загальні функції політичної культури – вираження політичних інтересів великих соціальних груп, забезпечення моральності політики й

гуманізації політичного життя, накопичення політичного досвіду, політична інституціоналізація, раціоналізація політики.

Елементи політичної культури виконують і специфічні функції, хоча серед них є й поліфункціональні форми культури. Крім того, функції політичної культури як системного утворення не зводяться до суми функцій її елементів.

У «Короткому Оксфордському політичному словнику» (за редакцією І. Макліна та А. Максимілана) вказується, що місія політичної культури полягає в тому, щоб вона була «...основою функціонування конкретної політичної системи» [32, с. 524].

Автори трактування політичної культури у «широкому» та «вузькому» значеннях У. Мішлер та Д. Поллак звертають увагу на формуючу роль політичної культури (вплив на формування політичних інститутів), її ідентифікаційне значення (ідентифікація з певною спільнотою, що є найглибшим ставленням усередині культури), роль у диференціації (розмежуванні) та інтеграції (згуртованості) спільнот різних світоглядів і традицій; вплив на розвиток політичної науки в цілому [95, с. 237].

Останнім часом у зарубіжній та вітчизняній літературі в рамках різних методологічних підходів до трактування політичної культури виокремлюються й інші її функції.

У межах антропологічного та діяльнісного підходів до політичної культури основна увага вчених зосереджена на функціях адаптації, організації та соціалізації. Так, Л. Нагорна стверджує: «У кожному суспільстві політична культура виконує дві найважливіші функції. По-перше, вона є засобом організації та показником ступеня розвитку політичного життя суспільства; по-друге, вона виступає чинником у формуванні масової політичної свідомості, засіб соціалізації людини» [43, с. 16]. Прихильники аксіологічного тлумачення політичної культури аналізують оцінну, ідеологічну та нормативно-регулятивну функції культури, а семіотичного – інформативну, адаптивну, комунікативну, інтегративну та соціалізуючу.

Позицію О. Рудакевича в монографії «Політична культура національних спільнот: теорія та методологія дослідження» щодо питань змісту та об'єктів функціонального впливу національної політичної культури також відображено у статті цього автора «Функції національної політичної культури: теоретико-методологічний аспект» [65].

На політичну культуру впливають як національні психологічні норми поведінки, так і морально-етичні цінності (існують відмінності між політичними культурами Заходу та Сходу, де вони виникають насамперед з національних і релігійних відмінностей і традицій).

До специфічних функцій національної політичної культури відносяться представлення і реалізація політичних потреб нації, утвердження нації як цінності-цілі, визначення цінностей-засобів і цінностей-умов політичного життя нації, забезпечення відповідності політичного життя менталітету і традиціям нації, політизація національної етнічності, забезпечення дії національного начала, формування та реалізація національної ідеї, консолідація нації, гарантування її безпеки [64].

Основними об'єктами функціонального впливу національної політичної культури є політична система, національна культура, національна спільнота в цілому. У результаті структурно-функціонального аналізу національна політична культура постає як складна система функціональних елементів із характерними зв'язками між собою та об'єктами зовнішнього середовища, які розкривають її соціальне призначення та місце і роль у політичному житті країни, нації.

Розмірковуючи над теоретичними засадами функціонування національної політичної культури, доцільно звернути увагу на загальну теорію культури, розроблену класиком соціальної антропології та соціальної культурології Б. Малиновським. Згідно з його концепцією, культура – це сукупність реакцій на потреби людей. Це міркування вказує на принцип функціональності культури: прямо чи опосередковано культура має задовольняти життєві потреби людини і суспільства. Культура є унікальною

системою, за допомогою якої людина ефективніше вирішує певні проблемні питання, що постають в неї на життєвому шляху, та в підсумку, за коротші терміни досягає своїх цілей.

Тобто, усі культурні форми перевірені часом: найбільш ефективні, зручні й універсальні «виживають», утверджуються й поширюються. Процес «природного відбору» функціональних компонентів культури ускладнюється тим, що різні люди і різні соціальні групи по-різному оцінюють адекватність традицій і ефективність одних і тих же елементів культури. Тобто можуть існувати різні «культурні реакції» на ті самі потреби. Крім того, у цьому процесі проявляється також феномен «надлишковості»: подібно до мови, в якій є синоніми, в культурі існують «надлишкові» форми, які використовуються однією групою людей. У разі блокування одних культурних форм продовжують діяти інші, близькі за призначенням.

Функціональний метод у культурології зазвичай пов'язують зі структурним методом, який характеризує культуру як відносно самостійне явище з внутрішньою структурою. Функції культури – це не абстракції, а властивості кожного з елементів, які визначають внутрішні взаємозв'язки в структурі культури, надаючи їй системного та дієвого характеру.

Використання структурно-функціонального підходу до вивчення національної політичної культури дає змогу, по-перше, виділити елементи (форми) політичної культури; по-друге, визначити їх роль у культурі як системі та охарактеризувати генетичні та функціональні зв'язки між елементами культури; по-третє, з'ясувати, що є середовищем для національної політичної культури і які функції вона виконує по відношенню до систем вищого порядку.

На характер політичної культури, зокрема, політичних орієнтацій великий вплив має пануюча в суспільстві система світоглядних позицій, ціннісно-нормативних установок. З його допомогою формуються фундаментальні погляди людини, суспільства на світ і політичні процеси в цілому.

Важливим фактором розвитку політичної культури є також легітимність існуючої системи.

Усе це разом, формуючи процес інституалізації політичної сфери культури, впливає на характер взаємовідносин особистості з державою та політичними інститутами.

Отже, політична культура включає ті складові духовного життя, безпосередньо пов'язані з політичними діями, ідеями, оцінками, судженнями, знаннями, переконаннями, поведінкою тощо, які накопичувалися століттями і сьогодні виявляються в безпосередньому політичному житті окремої людини, соціальних груп або країни. Вивчення і засвоєння політичного досвіду попередніх поколінь і відтворення його в ході поточного політичного життя свідчить про рівень політичної культури суспільства, на основі якого можна судити про рівень його політичної зрілості [84]. Політична культура забезпечує кожну людину моделями політичної поведінки, набором орієнтирів щодо існуючого ладу в цілому та власної ролі в діяльності суспільства і держави.

На думку автора даної роботи, роль політичної культури полягає в тому, щоб бути «кодом», «матрицею», «інформаційним забезпеченням» функціонування та розвитку політичної сфери суспільства. Цей соціально-політичний «код», як і біологічний і генетичний, має відповідати життєвим потребам, місії та цілям людей, умовам середовища, бути стабільним і водночас гнучким, здатним адаптуватися до нових умов і завдань, щоб забезпечити ефективність національної політичної системи.

1.2. Особливості політичної культури молоді як соціальної групи

Участь молоді в політичному житті суспільства має ряд особливостей. Вони пов'язані з сутнісними характеристиками цієї соціально-демографічної

групи, з тим особливим місцем, яке займає молодь в системі суспільного відтворення.

Будучи інтегральною частиною суспільства, молодь зазнає впливу всіх найбільш значущих процесів і чинників, які впливають на соціально-політичні процеси. Причому молодь є не тільки об'єктом соціальної / політичної дії, а й суб'єктом процесу взаємодії. Уявляючи взаємодію суспільства та молоді як співвідношення цілого і частини, вплив суспільства на молодь можна визначити як індуктивний, а молоді на суспільство – як дедуктивний.

Одним із визначальних і провідних підходів у вивченні молоді є соціально-демографічний підхід.

У науковій літературі поняття «молодь» визначається як соціально-демографічна група, що виділяється на основі сукупності вікових особливостей, особливостей соціального стану, зумовлених соціально-психологічними властивостями. Вони визначаються суспільним устроєм, культурою, рівнем соціалізації та виховання, яке здійснюється в суспільстві [6].

Саме поняття «молодь» є загальовживаним та поширеним серед людей, незалежно від нації, менталітету або мови. Дефініція «молодь» може вживатися щодо певної соціально-демографічної групи населення, яка визначається конкретними віковими межами (зазвичай це 16-35 рр.), соціальними та психологічними особливостями. Представникам молодого покоління властиві етапи соціалізації, які потребують проходження індивідом, етапи навчального процесу, завдяки яким людина оволодіває необхідними для подальшого існування знаннями та навичками. В різних історичних віках ці властивості різнилися один від одного, що в свою чергу, забезпечило своєрідність молодого покоління минулих та сьогоденних реалій.

Ще одною своєрідною ознакою молоді є спільність уявлень, подібність цілепокладання та схожий, в деяких моментах, життєвий досвід людини. Молодість є універсальним за своєю природою життєвим етапом, який

притаманний кожній людині без винятку. Більшість особливостей даного етапу, зумовленні соціально-політичними та історичними умовами.

Традиційним є стратифікаційний підхід, за якого молодь визначається як особлива соціально-демографічна група, обмежена віковими рамками, специфічними соціальними ролями, статусом і соціальним становищем. Близьким до нього є психофізіологічний аналіз молодості, заснований на понятті «юність» як певного періоду розвитку людини між статевим дозріванням і повною зрілістю. Як його подальший розвиток у соціальній філософії виділяється соціально-психологічний підхід, який описує молодь як людей певного віку (це інтервал 14-29 років) з їх біологічними та психологічними стосунками [26].

З огляду на вищесказане, можна відзначити, що основним критерієм відокремлення молоді від інших соціальних груп є вік.

Вікові межі молоді в усіх країнах визначаються в різних рамках. Молодість, як тимчасовий відрізок життя людини, розширює свої межі в міру просування суспільства на вищі рівні. Відповідно до цієї концепції в 1960-х роках в ООН було визначено межі молодіжного віку в інтервалі 15-24 років [20]. Зараз, відповідно до Закону України «Про основні засади молодіжної політики» визначено такі межі: «молодь – молоді особи – особи віком від 14 до 35 років, які є громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах» [57].

Уявлення про вікові межі молоді є важливим для вироблення державної молодіжної політики: без цього неможливо визначити, яку частину населення вона охоплює.

Для свого реального оновлення суспільство має відкрити молодь як потужний чинник суспільних змін, сприйняти її як особливий вид суспільної цінності, як безцінний капітал.

Молодь є носієм великого інтелектуального потенціалу, нових та інноваційних знань, які вона привносить в усі сфери суспільного життя, еспровідником і прискорювачем реалізації нових ідей, ініціатив, нових форм

життя. Це торкається як економічного розвитку, так і громадського та політичного життя соціуму.

Однією з найважливіших елементів культури сучасної молоді є її свідомість, та зокрема її існування в політичній сфері життя. Політична свідомість молодого покоління — це сукупність поглядів, звичаїв, моральних норм індивіда та їхня реалізація в політичному середовищі. Специфікою політичної свідомості молодої людини є не тільки пізнання та засвоєння нею суспільно-політичних інститутів держави, а й спроби брати участь або впливати на владні процеси.

Саме в молодому віці людина переходить від наслідування старших до самостійного розуміння, бажання створити щось нове, іноді зовсім не схоже на те, що було у батьків. Ця інноваційна якість молоді надзвичайно важлива, як кандидатів на оновлення суспільства, оскільки порівняно з іншими соціальними групами молоде покоління має більш високу готовність і прагнення до змін через низку обставин:

- нестабільність ситуації та соціальне переміщення;
- перехід від однієї форми діяльності до іншої;
- економічна залежність, управлінська несамостійність;
- неврівноважена позиція в рольовому виконанні функцій, видів діяльності, які знаходять і втрачають у міру фізичного та психічного дорослішання, підвищення компетентності.

Роль та місце молоді в суспільстві, в свою чергу, зумовлюються особливостями її соціального становлення, складовою якого є політична соціалізація та формування політичної культури.

Поняття «соціалізація» ввів американський соціолог Ф. Гіддінгс. У 1887 році в книзі «Теорія соціалізації» він охарактеризував сутність цього процесу як «розвиток соціальної природи і характеру особистості», як «підготовку людського матеріалу до суспільного життя». Процес соціалізації вчений описував як процес спонтанного впливу середовища, а також цілеспрямованого впливу спектру інститутів соціалізації на розвиток

соціальної природи чи характеру людини. Важливим засобом соціалізації, на думку Ф. Гіддінгса, має бути виховання, оскільки його основна мета збігається з результатом соціалізації – підготовкою особистості до життя в суспільстві [67].

Отже, соціалізація – це процес формування і розвитку соціальності індивіда у відповідності з «вимогами» і «цілями» суспільства.

Важливу роль у формуванні особливостей майбутньої політичної поведінки відіграє політична соціалізація. Група дослідників під керівництвом Ф. Конверса встановила, що в процесі політичної соціалізації формуються установки, які визначають політичний вибір індивіда. Від того, наскільки успішним буде цей процес, залежить лояльність до конкретних політичних сил. Досліджуючи електоральну поведінку з метою вивчення політичних установок, було встановлено, що між партійною ідентичністю та електоральною поведінкою індивіда існує пряма пропорційність: чим вища партійна ідентичність, тим активніша електоральна поведінка [85]. Ця теорія актуальна й сьогодні, зокрема дослідники У. Міллер та Дж. Шенкс стверджують, що партійна ідентифікація є найважливішим фактором, який визначає виборчу поведінку індивіда, оскільки впливає на формування великої кількості політичних цінностей у процесі виборів. політична соціалізація [93].

Отже, політична соціалізація – засвоєння людиною соціально-політичного досвіду шляхом включення її в політичну систему, в управління політичними процесами [70]. Іншими словами, це усвідомлення та сприйняття особою або групою людей існуючих, домінуючих політичних ідей, характерних для даної спільноти. Надалі постає інше питання: конструктивний чи деструктивний цей процес для самих людей? Під час політичної соціалізації індивід взаємодіє з політичним середовищем, у результаті чого індивід набуває або втрачає певні соціальні властивості, що характеризують його як «політичну особу» [94].

Зважаючи мотиви людей, американський політолог Габріель Алмонд виділив такі моделі політичної соціалізації [83]:

— «модель переконання», яка пов'язана зі свідомим прагненням людини відповідати вимогам політичної системи відповідно до внутрішніх переконань, через до почуття обов'язку, що виникає на основі віри в дієвість і справедливість суспільно-політичної системи.

— «модель інтересу», яка розглядає людину як вільну особистість, що керується у своїй політичній діяльності насамперед особистим інтересом.

В обмін на підпорядкування людина може отримати певні блага, привілеї, переваги. Тобто, аналізуючи дану класифікацію моделей політичної соціалізації, можна зробити висновок, що різноманітність людських темпераментів породжує різноманітність інтересів, а отже, багатогранність мотивів політичної соціалізації.

Політична соціалізація як зберігає, так і трансформує політичну культуру, і через неї – політичну поведінку молоді.

Теоретичним проблемам формування та функціонування політичної культури молоді присвячено праці українських учених. При її дослідженні нерідко оперують поняттям «субкультура», яка уявляється як сукупність політичних орієнтацій, які суттєво відрізняються від орієнтації, що домінує в даному суспільстві. Йдеться про політичні культури різних соціально-демографічних і професійних груп: виділяють політичну субкультуру молоді, жінок, інтелігенції, творчої еліти, службовців державного апарату, сільську, міську, етнічну субкультуру, і особливості кожної з цих політичних субкультур зумовлені відмінностями в становищі соціальних груп в економічній і соціальній структурі суспільства, а також етнічними, расовими, релігійними, освітніми, статевими та іншими ознаками.

Феномен політичної культури старшокласників досліджує А. Хорошенюк. Автор стверджує, що процес розвитку політичної культури відбувається під впливом різноманітних факторів, які прямо чи

опосередковано впливають на особистість старшокласника. Вона виділила дві великі групи факторів:

а) зовнішні – вплив макро- і мікросередовища, педагогічні впливи, характер і складність доручених завдань, сімейно-побутові умови;

б) внутрішні – особливості особистості старшокласника та його психічний стан, а також його особистий досвід і установки, спрямованість особистості [26].

Згадані науковці підходять до трактування політичної культури молоді, яка в суспільстві вважається незрілою та незавершеною, що є наслідком недосвідченості та незрілості самої молоді, пов'язуючи це з процесом соціалізації. Тому під «молодіжною політичною культурою» розуміють «спонтанно сформовану систему свідомих, вольових, поведінкових і аксіологічних елементів, що відображають специфіку участі молоді та її різноманітного середовища в процесі політичної соціалізації, у соціальних, культурних, та політична діяльність». Отже, молодість політичної культури та її специфіка характеризуються такими елементами, як нетерплячість, спонтанність, радикалізм, аксіологізм, добровільне пропускання етапів медіації тощо. Перелічені елементи, як зазначають науковці, часто ускладнюють здійснення процесу політичної соціалізації громадян. молоді, проте вони можуть і повинні відігравати позитивну роль [92, с.188-190].

Поняття «політична культура молоді», на думку тих же науковців, подібне до поняття «політична культура» – «політична культура для політичного суб'єкта – це його «озброєність» знаннями, раціональністю, способом мислення та поведінки. , система цінностей, а також мова, яка використовується в політиці», але з деякими застереженнями. Тому вони визначають політичну культуру молоді як «специфічний суб'єкт політики». А застереження, у свою чергу, стосуються «специфіки молодіжної політичної суб'єктності, її обмеженості, вторинності та незвичності», яка, на їхню думку, потребує обов'язкового усвідомлення та врахування. Цікаво, що при зазначеному вище підході політична культура молоді, як зазначають

науковці, є чимось більшим, а чимось меншим, ніж політична культура в цілому. Щось більше, коли вона виходить за рамки політичної культури, створюючи її майбутню систему. З іншого боку, це щось менше, ніж окремий прояв політичної культури взагалі, оскільки політична культура молоді не забезпечує самостійну участь останньої в політичній діяльності, а залежить і підпорядкована класам-посередникам [92, с. 191-192].

На практиці політична культура означає наявність у громадян умінь і навичок використання права вільно обирати своїх представників у різних структурах демократичного суспільства, їх переконання в тому, що участь у політичних процесах є легітимною можливістю донести свої вимоги, прохання та потреби до влади, спосіб контролювати владу. Політична культура – це здатність політичних акторів діяти солідарно, самоорганізовуватися, публічно обговорювати проблеми, що виникають. Це «вміння разом домовитися про те, як жити разом і підкорятися прийнятим рішенням» [1, с. 31]. Політична освіта має бути орієнтована на ідеальну модель політичної культури, центральним утворенням якої є особистість як суб'єкт установок, оскільки саме система установок «визначає характер переживань, особливості сприйняття та поведінкових реакцій на зовнішні впливи» [19, с. 34]. Установки мають соціальну природу, джерела розвитку, соціальний зміст і форми об'єктивації, відображають взаємозв'язок особистості і суспільства і визначають спосіб її включення в суспільні відносини [19, с. 34]. У процесі розвитку системи установок людина внутрішньо відтворює суспільні відносини, привласнює їх і сама змінюється, набуваючи нової якості – суб'єктивності. Психологічні установки особистості, реалізовані у вчинках, відображають систему зв'язків особистості зі світом політики, набувають стійкості, вираження, значущості, стають характерними для особистості, визначають її дії та переживання [19, с. 34].

Ця система складається зі «ставлення до себе (ідентифікація себе як суб'єкта політичної взаємодії, здатного здійснювати самостійний політичний

вибір, готового нести відповідальність за свій вибір та його наслідки, законослухняного громадянина, здатного відстоювати свої права)». ставлення до інших людей (толерантність, повага до політичних прав і свобод інших, готовність до спільного вирішення політичних проблем, довіра і готовність до співпраці, аргументований скептицизм, підтримка інших і політична відповідальність, бажання зрозуміти мотиви вчинків і очікування інших); ставлення громадянина до політичної системи (патріотизм або позитивне ставлення до своєї країни, лояльне ставлення до основоположних конституційних цінностей і принципів, дії, спрямовані на підвищення ефективності демократичних інститутів, увага до суспільних справ, соціальних довіра та поширення правдивої інформації); ставлення громадянина до війни, державних інституцій (орієнтація на різні форми політичної участі, контроль за дотриманням повноважень влади, оцінка роботи уряду, оцінка окремих пропозицій щодо реформування суспільного життя, опір неконституційним діям влади); ставлення громадянина до політичного світу (розуміння глобальної важливості дотримання прав людини, терпимість до політичного різноманіття світу, відповідальність за збереження миру та активна позиція щодо політичних подій у світі, готовність брати участь у роботі міжнародних організацій тощо) [19, с.34].

Під час формування та розвитку політичних установок «розвиваються й соціально-психологічні механізми політичних установок – відповідальність, толерантність, соціальна активність, ідентифікація». Внутрішній потенціал будь-якої діяльності – це ставлення особистості до дійсності, що включає потреби, інтереси та ідеали, що формують позитивне ставлення до завдань цієї діяльності. Зокрема, інтерес виступає рушійною силою, проявляється як бажання впливати, творити чи змінювати, пізнати певну сферу життя людини. Політична сфера не є винятком. «Предметом політичного інтересу є сутнісні зв'язки індивіда з політичним світом, а особистісні смисли – його відображенням. Політичні інтереси представлені у ставленні до себе, як суб'єкта чи об'єкта політичної діяльності, до інших, до

політичного системи, до інститутів влади, до політичного світу Інтерес може бути спрямований на виявлення суттєвих рис політичного життя або на його зовнішні прояви – окремі факти, події, явища» [24].

Соціально-психологічні явища, пов'язані зі ставленням людини до соціальних інститутів, насамперед до відповідних інститутів влади, визначаються таким поняттям, як політична свідомість. О. В. Краснокутський визначає «політичну свідомість» як соціально-філософську категорію для позначення однієї з основних форм суспільної свідомості, яка складається з певної сукупності ідеальних форм, що охоплюють і відображають політичне життя, суб'єктивні образи державного ладу, устрій держави влада, напрямок розвитку держави, які формуються в суспільстві на відповідному етапі його історичного розвитку шляхом накопичення, збереження та трансформації інформації про них. Політична свідомість – це сукупність уявлень і почуттів, поглядів і емоцій, оцінок і установок, які відтворюють ставлення людей до існуючої і бажаної політики, що визначають здатність людини брати участь в управлінні справами суспільства і держави [33].

Це опосередковане відображення політичного життя суспільства, сутністю якого є проблема влади, розвиток і задоволення інтересів і потреб політичних суб'єктів; сукупність поглядів, оцінок, установок, які, відображаючи політико-владні відносини, набувають відносної самостійності.

До основних компонентів політичної свідомості слід віднести:

- Політичні орієнтації – симпатії та антипатії, що визначають ту чи іншу стратегію поведінки індивіда чи групи в політиці;
- Соціально-політичні цінності – загальні поняття та загальні уявлення, які лежать в основі світоглядного вибору індивіда та/або групи.

Думки є найбільш поверхневим і мобільним елементом політичної свідомості, який поповнює політичну свідомість реакцією на поточні події [77].

До основних сфер політичної свідомості відносяться:

- політичне знання – політичні теорії, концепції, гіпотези;
- політична ідеологія – політичні цінності, ідеали, доктрини, гасла, програми;
- політична психологія – політичні почуття, думки, настрої, воля, орієнтація тощо [10].

Політична свідомість індивіда, соціальної групи і суспільства не тотожні. Політична свідомість групи та суспільства не є сукупністю політичних знань та ідей індивідів, які їх складають. Кожна соціальна група, як і кожне суспільство, будучи самостійними суб'єктами політики, виробляє власні політичні знання та ідеї. Формування політичної свідомості залежить не тільки від об'єктивної ситуації, в якій цей процес розвивається. Велике значення мають і фактори суб'єктивного характеру, зокрема:

- 1) зовнішні, до яких належать інститути політичної системи, національні та соціальні групи, різноманітні неформальні об'єднання, під впливом яких відбувається соціалізація особистості;
- 2) внутрішні, що характеризують механізми світосприйняття, аналізу та прийняття рішень тощо. До останніх належать потреби, інтереси, духовні цінності, індивідуально-психологічні якості людини [84].

Формування політичної свідомості можливе через політичну культуру студентської молоді, яка пов'язана з низкою факторів: індивідуально-психологічних (інтелектуальні особливості, особистісні риси, ціннісні орієнтації), соціально-психологічних (вплив батьків, друзів, навчальних закладів), засоби масової інформації), соціально-економічні (економічний стан як країни в цілому, так і окремої людини зокрема). Ряд дослідників підкреслюють зв'язок між рівнем політичної активності та рівнем соціального інтелекту. Інші акцентують увагу на такому факторі, як

політична орієнтація батьків. Політична свідомість формує спосіб життя людини, тому такі важливі суспільні інститути, як держава та система освіти, не можуть оминати увагою важливий чинник формування особистості. З досягненням повноліття молоді люди мають можливість брати участь у виборчому процесі. Але політична свідомість не обмежується лише участю у дні виборів. Це постійний процес, який покликаний зробити життєвий вибір, виходячи з ситуації, яка склалася в країні та за її межами.

Рівень розвитку суб'єкта політичної діяльності визначає також рівень розвитку його політичної культури. Громадянська культура, на думку Г. Алмонда [7], притаманна членам демократичного суспільства. «Від демократичного громадянина, – пише вчений [7, с. 51] – вони очікують, що він буде залучений до політичного життя та активно виявлятиме себе». Такий громадянин має бути раціональним та добре поінформованим, щоб приймати рішення. Поєднання цих характеристик із довірою та соціальною участю в цілому призводить до формування «збалансованої політичної культури, в якій політична активність, залученість і раціональність існують, але врівноважуються пасивністю, традиціоналізмом і відданістю парафіяльним цінностям» [7, с.52].

Громадянська активність пов'язана з інтересами та мотивацією людини до вирішення не лише власних, а й соціально-політичних проблем, бажанням брати відповідальність за життя у своєму домі, місті, країні, що проектується на темпи та розвиток як громадянського суспільства, так і країни загалом. Відповідно, громадянська активність спрямована на захист громадянських свобод і прав і близька до політичної активності.

1.3. Міська молодь як особливий соціальний носій політичної культури

Поселення є середовищем соціально-психологічних, емоційних зв'язків. Так, місто, що всередині складається з районів, які також можуть виступати об'єктом прив'язки, зокрема люди, які проживають в історично значущих місцях міста, можуть формувати сильніші емоційні зв'язки зі своїм районом, ніж люди, які проживають у спальних районах, позбавлених історичне значення [89].

Малодослідженою, але важливою ознакою зв'язків з місцем проживання є валентність, яка виражається в демонстрації людиною позитивних чи негативних зв'язків з місцем проживання. Так само позитивний зв'язок з певним місцем проживання може посилити відчуття безпеки, комфорту, психологічного благополуччя (Б. Ернандес, М. Ідальго та ін.), а негативні зв'язки виражаються в почутті відчуженості, безпорадності, ізоляція тощо (Д. Гаммон, М. Лаллі, М. Левицька та ін.). Ця особливість важлива для розуміння того, що місце проживання не завжди є місцем безпеки, захисту та відчуття комфорту, часто проживання в певному місці можна розглядати як ув'язнення та покарання, що може спричинити маргіналізацію людини, збільшення рівень почуття депресії, апатії або відчаю, зниження або відсутності активності в ньому або навмисне нанесення шкоди йому та його мешканцям.

Міська молодь із «традиційним типом» прив'язаності до місця проживання переважно ставиться до життя як до способу набуття досвіду, готова діяти незалежно від наявності незаперечних гарантій успіху. В основі ризику лежить ідея розвитку через активне здобуття знань та їх подальше використання, і цей життєвий принцип більше властивий особам, традиційно прив'язаним до місця проживання. Можна припустити, що за наявності позитивних зв'язків із місцем проживання місце проживання виконує роль

«підтримуючого середовища» (J. Winkel, 1981), яке зменшує страх і тривогу при прийнятті особистих викликів у цьому середовищі [96 ; 98]. «Підтримуюче середовище» – це таке середовище, в якому його мешканці можуть організувати інформацію зі свого найближчого соціально-психологічного оточення таким чином, щоб мати можливість створити систему прогнозів, яка дозволить їм оцінити, чи надається їм ця підтримка. . Життя в «підтримуючому середовищі» означає, що людина відчувається ефективною в повсякденних сферах функціонування в цьому середовищі, це дає їй захист і забезпечує її необхідними ресурсами.

Будучи частиною суспільства, міська молодь зазнає впливу всіх найбільш значущих процесів і чинників, які ми знаємо. впливати на соціальні процеси. У свою чергу, будучи активною роботою. яка частина суспільства, молодь є не тільки об'єктом соціальної дії, а й суб'єктом процесу взаємодії.

Правові цінності особистості в сучасній літературі здебільшого розглядаються в контексті соціально-політичних, економічних і культурних відносин. Це важливий крок на шляху посилення суспільної уваги до зазначеної проблеми, дозволяє виокремити правові цінності студентів як важливий чинник у вказаних відносинах. Водночас правові цінності ще не знайшли глибокого осмислення як особистісне духовно-функціональне утворення, що проходить особливий шлях свого становлення, розвитку та збагачення [5].

Недостатнє усвідомлення закономірностей та особливостей зазначеного процесу не дає змоги чітко визначити механізм самоорганізації правових цінностей особистості, їх актуалізації в житті людини, встановлення зовнішніх і внутрішніх зв'язків і досягнення необхідного рівня функціонування особистості. За таких обставин у навчанні відбувається формалізація зазначеної проблеми, констатація лише окремих проявів цього особистісного становлення, відхід від системного підходу до формування та розвитку правових цінностей студентської молоді. Важливість прийняття правильних рішень з цього питання зумовлює необхідність наукового

осмислення правових цінностей студентської молоді як важливої складової її життя та професійної діяльності. Саме тому правові цінності доцільно розглядати у тісному зв'язку з професійною, науковою, морально-етичною та художньо-естетичною діяльністю, що впливає на їх формування та становлення як важливої властивості особистості, здатної забезпечити правовий зміст і характер їх діяльності. Студентська молодь прагне жити і діяти в певній системі ціннісних координат. Без опори на актуалізовані цінності учням важко сприймати навколишній світ, розуміти зміст і спрямованість тих чи інших суспільних явищ. Тому вчені, які працюють у галузі аксіології, намагаються пояснити сутність ціннісного вибору студентів, виокремити основні фактори, що впливають на цей процес.

Зазначимо, що ціннісне ставлення учнів до навколишньої дійсності залежить не лише від зовнішніх проявів, а й від того, що насправді характеризує ті чи інші різновиди цінностей. Йдеться, зокрема, про правові, моральні, художні, естетичні, наукові тощо цінності. Усі вони є духовним надбанням учнів, функціонують у системі їх ціннісних уподобань і тому заслуговують на відповідну увагу, вимагають створення належних умов для свого формування та розвитку. Правові цінності міської молоді важливо розглядати як один із видів ціннісних установок, в основі яких лежать наповнені правовим змістом почуття, знання, інтереси, потреби, орієнтації, ідеали. За цих обставин виникає потреба зрозуміти, як і за якими суспільно визнаними нормами міська молодь прагне досягти певної мети, вирішити певні життєві та професійні завдання, набути необхідного правового досвіду. Прийняття міською молоддю правових рішень не виникає спонтанно. В основі цього процесу лежить усвідомлення ними права як суспільно важливого явища. Адже право на життя, працю, відпочинок, освіту, творчість є основоположними проявами демократичного розвитку суспільства, що дозволяє учням сприймати і усвідомлювати себе невід'ємною частиною соціального середовища і водночас відповідальним суб'єкт, покликаний діяти відповідно до прийнятих у суспільстві правових норм [20].

Можна виділити такі аспекти формування політичної культури міської молоді:

- сім'я, в якій відбувається формування політичних поглядів, зокрема, найбільший вплив на цьому етапі мають батьки;
- навчальний заклад, на цьому етапі формуються політичні погляди із соціального оточення – викладачів, друзів тощо;
- засоби масової інформації, які мають найбільший вплив на політичну культуру молоді;
- молодіжні громадсько-політичні організації, хоча безпосередньо у діяльності таких організацій бере участь замалий відсоток молоді.

За результатами соціально-психологічних досліджень найбільш загальними характеристиками політичного самовизначення української молоді є:

- наявність суперечливих устремлінь у молодіжному середовищі щодо майбутнього статусу України як держави;
- втрата інтересу до політики: якщо політична ситуація під час «горбачовської перебудови» в колишньому СРСР цікавила кожного другого респондента, то в сучасну добу лише кожен сотий, а то й менше (0,8% респондентів) підтвердив, що цікавиться політичні проблеми; кожен п'ятий (19%) сказав, що взагалі не цікавиться політикою, а кожен другий (майже 55%) сказав, що лише дратує. Більше половини опитаних молодих людей цікавляться політикою лише тоді, коли вона стосується їх особисто;
- подальше посилення тенденції до партійності масової свідомості молоді та її політичної поведінки [12].

Політичну соціалізацію молоді найчастіше розглядають за аналогією із загальним процесом соціалізації – як процес приєднання людини до політичної системи [21] – вже сформованої системи зі своїми закономірностями. Тому в даному випадку акцент робиться на особистості, яка просто переймає досвід інших поколінь і так чи інакше транслює його у своїй поведінці, в тому числі й політичній. Але чому ж тоді в такому випадку

прояви політичної поведінки, вибір політичної влади можуть відрізнятися від тих, які демонстрували попередні покоління чи сімейне середовище? Можна припустити, що значну роль тут відіграє індивідуальний досвід, а також психологічні особливості, які також впливають на політичне самовизначення молоді людини.

Сучасний український політичний простір наразі потребує нової політичної реальності, у якій могли б знайти відображення прагнення та очікування громадян. Така ситуація вимагає від молоді політичної компетентності та психологічної зрілості, а значить визначеності в питаннях політичного життя України.

Висновки до першого розділу

Підсумовуючи матеріал, автором роботи було визначено, що політична культура – визнана більшістю населення ціннісно-нормативна система політичних цінностей, ідеалів, що вимагає від суб'єкта глибоких політико-правових знань і чіткої політичної лінії, а також моральних переконань.

Існує багато різних теорій і формулювань самого поняття політичної культури. Чимало дослідників, як закордонних, так і вітчизняних, приділяли велику увагу вивченню такої темі як політична культура молоді.

Було розглянуто основні підходи до розуміння соціологами та соціальними психологами питання політичної культури міської молоді. Встановлено, що структура політичної культури яка складається з політичних знань, ідеології, політичного досвіду та традицій, також її основні функції та аспекти формування політичної культури міської молоді.

Автором роботи в контексті предмету дослідження було виділено дві базові категорії молоді.

Одна з них – та, яку можна визнати політично неактивною: ця категорія бере участь у політичному житті, перевага надається звичайній формі політичної участі (голосування).

До іншої категорії належать молоді люди, схильні до політичної активності, ця категорія віддає перевагу активістським формам політичної участі і вважає, що вони можуть бути більш ефективними для власної політичної соціалізації.

РОЗДІЛ 2

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ТА ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА НЕЇ

2.1. Участь молоді у суспільно-політичному житті сучасного українського соціуму

Політична соціалізація молоді в процесі розвитку українського суспільства є важливою складовою реформування суспільної системи в напрямі забезпечення демократичних засад громадянського суспільства та формування інформаційної культури. Враховуючи багатоплановість і багатовекторність

З досліджуваних питань нині досить актуальним є визначення передумов, принципів та особливостей залучення української молоді до політичного життя країни.

Це дуже важливо з огляду на проблеми формування сучасних політичних еліт, які є основою майбутнього соціально-економічного розвитку держави та формування сучасного інформаційного суспільства.

21 листопада 2013 року став початком переломного періоду в історії української державності. В цей день почалися масові заворушення на головній площі країни – на Майдані Незалежності. Такі суспільні настрої були відповіддю на політичне рішення державної влади зупинити процес інтеграції в Європейський Союз, що спричинило розвиток великої кількості суспільних протестів по всій території України (кульмінаційною точкою цих подій був розгон Євромайдану наприкінці листопада 2013 року). Учасниками Майдану спочатку були переважно представники молоді, зокрема студенти коледжів та вишів.

Найактивнішу участь у Революції Гідності 2014 року брала молодь. На думку експертів [3], Майдан дав значний поштовх для розвитку

громадянського суспільства в Україні. Громадянське суспільство вже зробило значні кроки у своєму розвитку, відкрилися нові можливості для розвитку. Цей поштовх відбувся завдяки тому, що Майдан активізував громадянську активність людей, показав їх можливості та силу, збільшив «соціальний капітал» у суспільстві та розвинув навички самоорганізації. Безсумнівними позитивними навичками стали формування волонтерського руху та високий рівень довіри та підтримки Збройних Сил України. Після Революції Гідності у 2014-2015 роках громадянське суспільство мало найбільший рівень впливу на владу, який у наступні роки дещо зменшився, але залишається значним. Максимального рівня зростання громадської активності молоді досягло у 2014-2015 роках.

Активність молоді, як і всього населення, знизилася після періоду політичної та громадянської мобілізації і вже в наступному політичному циклі, станом на 2017-2018 роки, менше 10% молодих людей постійно стежать за політичним життям в Україні, а кожні 5 молодих людей стежать за головними подіями політичного життя країни. Водночас третина молоді (29,5%) не цікавилася політичними процесами в державі (табл. 2.1 і 2.2) [41].

Таблиця 2.1.

**Розподіл відповідей респондентів на запитання:
«Якою мірою Ви цікавитеся політичними процесами, що
відбуваються в Україні?», %**

	2017	2018	2019
Інтерес до політичного життя проявляється дуже рідко	30,1%	31,9	26,3
Взагалі не цікавлюся політикою	32,1	29,5	17,4
Стежу за головними подіями в політичному житті, другорядні	22,4	25,9	36,8
Постійно стежу за політичним життям в Україні	9,3	8,9	15,6
Важко відповісти	6,3	3,8	4,0

Джерело: [41]

Таблиця 2.2.

**Розподіл відповідей респондентів на запитання:
«Якою мірою Ви цікавитеся політичними процесами, що
відбуваються в Україні?», за віком, %**

	Серед усіх	14-19 років	20-24 роки	25-29 років	30-34 роки
Інтерес до політичного життя проявляється дуже рідко	31,9	28,2	30,2	33,9	33,3
Стежу за головними подіями в політичному житті,	25,9	16,9	25,1	30,9	26,9
Взагалі не цікавлюся політикою	29,5	43,0	34,1	22,5	25,4
Постійно стежу за політичним життям в Україні	8,9	6,5	7,2	8,8	11,5
Важко відповісти	3,8	5,4	3,4	3,9	2,9

Джерело: [41]

Серед головних чинників «аполітичності» сучасної молоді – недовіра політикам і владі, зневіра щодо вагомості своєї громадянської позиції та низька самооцінка власної політичної культури (табл. 2.3).

Таблиця 2.3.

**Розподіл відповідей респондентів на запитання:
«Чому Вас не цікавить політичне життя країни?»*, %**

	2017	2018	2019
Не довіряю політикам та владі	48,0	51,1	27,6
Від мене все рівно нічого не залежить	30,1	27,0	15,6
Я нічого в цьому не розумію	23,6	21,7	12,7
Через недовіру до наявної інформації	18,9	18,5	24,8
Через відсутність достовірної інформації	15,4	14,5	23,1
Я надто зайнятий іншим	15,1	12,7	15,1
Важко відповісти	5,1	4,0	13,6

* Сума відповідей не дорівнює 100%, оскільки респонденти могли обрати всі слушні відповіді.

Джерело: [41].

У 2019 році соціологи відзначали вищу явку молоді на президентських виборах, що відповідним чином позначилося на рівні довіри до політиків, серед молоді різко знизився показник тих, хто не довіряє політикам і владі з 51,1 % до 27,6 %. Є. Головаха назвав це явище «виборчим Майданом»[11]. Громадянським обов'язком та можливістю виборчого репрезентування своєї підтримки чи не підтримки політичного курсу держави молоді люди пояснюють необхідність артикуляції своєї громадянської позиції через участь у виборах (табл. 2.4).

Таблиця 2.4.

**Розподіл відповідей респондентів на запитання:
«Як Ви вважаєте, чому люди, зокрема молодь, повинні брати
участь у виборах?»*, %**

	2017	2018	2019
Це громадянський обов'язок кожного брати участь у виборах	56,7	52,8	54,9
Можливість показати свою згоду/незгоду з політикою держави/керівництва регіону/позицією депутата	36,3	31,4	39,4
Небажання, щоб до влади прийшли партія/кандидат, яким не довіряю	19,5	15,0	17,8
Можливість підтримати партію/кандидата, яким симпатизуєш	15,2	14,9	26,7
Не обов'язково брати участь у виборах	9,1	9,8	3,8
Брати участь, щоб у виборний орган пройшла людина, що представляє наш округ, регіон	6,5	7,3	11,0
За звичкою приходять на виборчу дільницю, участь у виборах бере все близьке оточення - родичі/друзі/сусіди та інші	5,3	6,0	9,1
Просто цікаво, хто переможе у змаганні партій/кандидатів	1,9	4,2	5,2
Представники партії, кандидата «зацікавлюють» подарунками/грошима	0,3	0,7	1,4
Важко відповісти	4,7	5,4	4,1

* Сума відповідей не дорівнює 100%, оскільки респонденти могли обрати всі слушні відповіді.

Джерело: [41].

Відповідаючи на проєктивне запитання «Існують різні способи демонстрації своєї політичної позиції. Чи вдавалися Ви до будь-якого із зазначених способів участі в політичній діяльності?», незначна частка молодих людей вказала на бажання брати участь у волонтерському русі чи роботи громадської організації – 19,0%, на мирних акціях – 17,6%, підписання політичних вимог – 16,2% (табл. 2.3).

На думку молоді, найефективнішим засобом впливу на владу може бути її участь у виборах на всеукраїнському та місцевому рівнях, а також у радикальних акціях протесту (табл. 2.4).

Розбіжності між показниками 2018 та 2019 років яскраво ілюструють вплив виборчого циклу (президентських виборів) на свідомість та активність молоді.

Результати соціологічного опитування, проведеного соціологічною службою Центру Разумкова за підтримки Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні з 22 вересня по 1 жовтня 2022 року.

Очне опитування проводилось у Вінниці, Волині, Дніпропетровську, Житомирі, Закарпатті, Запоріжжі, Івано-Франківську, Києві, Кіровограді, Львові, Миколаєві, Одесі, Полтаві, Рівному, Сумах, Тернополі, Харкові, Хмельницькому, Черкасах, Чернігівська, Чернівецька області та м. Київ (у Запорізькій, Миколаївській, Харківській областях – лише на підконтрольних уряду України територіях, де не ведуться бойові дії).

Опитування проводилось у 112 населених пунктах (57 міських та 55 сільських) методом стратифікованої багатоступеневої вибірки з випадковим відбором на перших етапах формування вибірки та квотним методом відбору респондентів на завершальному етапі (коли респондентів відбирали за статтю та вікові квоти). Структура вибіркової сукупності відтворює демографічну структуру дорослого населення територій, де проводилося опитування, станом на початок 2022 року (за віком, статтю, типом поселення).

Опитано 2021 респондентів віком від 18 років. Похибка вибірки (без урахування дизайн-ефекту) не перевищує 2,3%. Водночас додаткові системні відхилення вибірки можуть бути зумовлені наслідками російської агресії, зокрема вимушеною евакуацією мільйонів громадян.

Деякі результати цього опитування порівнюються з результатами досліджень, проведених в Україні в рамках Всесвітнього дослідження цінностей в Україні у 2011 та 2020 роках. Так, у 2011 році польовий етап в Україні проводився з 1 по 12 грудня компанією Research & Branding Group. Загальна вибірка опитування складала 1500 інтерв'ю (максимальна похибка вибірки – 2,6%, з імовірністю 0,95 без урахування ефекту дизайну). Ця вибірка репрезентує доросле населення України (віком від 18 років). У 2020 році польовий етап в Україні проводили з 21 липня по 17 серпня компанія Info Sapiens та ГО «Центр «Соціальний моніторинг». Загальна вибірка опитування складала 1289 інтерв'ю (максимальна похибка вибірки – 2,7%, з імовірністю 0,95 без урахування ефекту дизайну). Ця вибірка репрезентує доросле населення України (віком від 18 років). Вибірка репрезентує всю територію України, за винятком непідконтрольних уряду територій Донецької та Луганської областей та АР Крим.

Порівнюючи з результатами попередніх опитувань, слід врахувати, що через бойові дії та окупацію частини території у 2022 та 2020 роках опитування проводилось не у всіх областях України [47].

Оцінка громадянами ситуації в країні. До початку широкомасштабної російської агресії в Україні переважали критичні оцінки розвитку країни. Так, у грудні 2021 р. більшість (65,5%) респондентів вважали, що події в Україні розвиваються в неправильному напрямку, але лише 20% респондентів назвали розвиток подій правильним. Таке емоційне тло оцінок ситуації в країні було характерним для українського суспільства, за винятком короткочасних «сплесків» соціального оптимізму після обрання нового Президента – це найбільше проявилось в перші місяці після приходу В. Зеленського. до влади. Наприклад, у вересні 2019 року 57% респондентів

вважали, що справи йдуть у правильному напрямку, і лише 17% – у неправильному. Проте з часом рівень соціального оптимізму знову почав падати [47].

Після широкомасштабного вторгнення російських військ в Україну значно зросла частка тих, хто вважає, що події розвиваються в правильному напрямку, порівняно з «довоєнними» показниками. Згідно з опитуванням, проведеним Центром Разумкова у вересні-жовтні 2022 року, 51% респондентів вважали, що події в Україні розвиваються у правильному напрямку, і лише 28% – у неправильному.

Примітно, що якщо серед тих, хто на можливому референдумі проголосував за приєднання до Євросоюзу, 55% стверджують, що події розвиваються у правильному напрямку, і лише 26% – у неправильному, то серед тих, хто б голосують проти вступу, більшість вважає, що події розвиваються в неправильному напрямку (28% і 53% відповідно).

Чим вищий рівень довіри до влади (наприклад, Президента країни), тим більша частка тих, хто вважає, що події розвиваються в правильному напрямку (їхня частка зростає з 30% серед тих, хто не довіряє). Президент взагалі, до 64% серед тих, хто йому повністю довіряє).

На оцінку того, як розвиваються події, більшою мірою, ніж рівень власного матеріального добробуту, впливають політичні та зовнішньополітичні орієнтири, хоча ті, хто живе добре, частіше, ніж ті, хто ледве зводить кінці з кінцями, вважають, що події розвиваються в правильному напрямку, однак в обох цих групах оптимістична оцінка напрямку розвитку подій переважає над песимістичною (у першій із цих груп відповідно 54% і 18%, в друга група 43% і 32%).

Довіра до соціальних інститутів. Серед соціальних інституцій українці найбільше довіряють Збройним силам (96% довіряють їм повністю або певною мірою), Президенту України (82%), гуманітарним та благодійним організаціям (78%), Церкві (70%), університети (62%), жіночі організації (59,5%), державні установи (55%), поліція (55%), екологічні організації

(54%). Суперечливим є ставлення до Уряду країни (51,5% висловлюють йому довіру, але не набагато менше – 48% – висловлюють недовіру), таке ж стосується телебачення (відповідно 51% і 49%) та преси (відповідно 49% і 50%).

Найчастіше недовіру висловлюють політичним партіям (77% їм не довіряють), судам (72%), банкам (66%), профспілкам (64%), Верховній Раді України (60%), великим компаніям (57%) та вибори як суспільний інститут (56%) [10].

За останні роки рівень довіри до Збройних Сил зростає. Якщо у 2011 році їм довіряли 59% громадян, то у 2020 році – 71%, у 2022 році – 96%. Довіра до Збройних Сил в Україні вища, ніж у всіх порівнюваних країнах.

Зростання довіри до Президента України до 82% швидше за все пов'язане з високою оцінкою його діяльності під час війни. Президенту довіряють переважна більшість (від 76% до 87%) респондентів у всіх регіонах, 84% україномовних (за мовою спілкування в родині) і 79% російськомовних громадян.

Зростання довіри до державних інститутів пов'язане зі зростанням довіри до системи державної влади в цілому. Якщо у 2020 році державним інституціям довіряли 35% громадян, то зараз – 55%.

Порівняно з 2020 роком в Україні зріс рівень довіри до Уряду (з 19% до 51,5%), хоча залишається високою частка тих, хто йому не довіряє (48%).

Проте загальне підвищення рівня довіри до інститутів влади мало впливає на судову гілку влади — рівень довіри до судів порівняно з 2020 роком дещо зріс (з 20% до 28%) зі значною перевагою тих, хто не довіряють судам (72% у 2022 році).

Порівняно з 2022 роком рівень довіри до Верховної Ради України суттєво зріс (частка тих, хто їй довіряє, зросла з 18% до 40%, однак частка тих, хто їй не довіряє, все ще залишається більшою (60%). Певною мірою це може бути пов'язано з низьким рівнем довіри до політичних партій (які у

громадян значною мірою асоціюються з парламентом): політичним партіям довіряють лише 22% громадян, що лише на 4% більше, ніж у 2020 році.

Рівень довіри до Церкви порівняно з 2020 роком не змінився (і тоді, і зараз їй довіряють 70% громадян). Найвищий рівень довіри до Церкви у Західному регіоні (86%), у Центральному регіоні їй довіряють 72%, у Південному – 62%. Лише у Східному регіоні статистично достовірно відрізняються частки тих, хто їй довіряє, і тих, хто не довіряє (48% і 51% відповідно).

З початком війни значно зріс рівень довіри до гуманітарних та благодійних організацій. Якщо у 2020 році їм довіряли 50% громадян, то зараз – 78% [47].

Довіра до міжнародних спілок та організацій. Порівняно з 2020 роком, в Україні значно зросла частка тих, хто довіряє Євросоюзу (з 43% до 76%). Європейському Союзу довіряють більшість респондентів у всіх регіонах, хоча на Сході дещо менше (57%), ніж в інших регіонах (від 76% до 85%).

Також порівняно з 2020 р. в Україні зріс рівень довіри до НАТО (з 31,5% до 67%), ООН (з 45% до 58%), Міжнародного валютного фонду (з 28% до 51%), Міжнародної кримінальної Зросли Суд (з 30% до 54%), Всесвітня організація охорони здоров'я (з 41% до 55%), Світова організація торгівлі (з 29% до 49%).

Інтерес до політики та громадської активності. Дослідження, проведені в Україні за останнє десятиліття, показують, що донедавна (принаймні протягом 2011-2020 років) українське суспільство в цілому не було схильне надто цікавитися політикою — близько або трохи більше третини громадян відповіли, що вони або дуже цікавляться політикою, вірніше цікавляться нею. Від 62% до 67% у різні роки відповіли, що не дуже цікавляться політикою або не цікавляться нею взагалі.

Проте опитування соціологічної служби Центру Разумкова у вересні-жовтні 2022 року показало, що після початку широкомасштабної агресії Росії рівень інтересу до політики в Україні значно зріс. Згідно з цим

дослідженням, більшість (56%) респондентів зараз «дуже» або «скоріше» цікавляться політикою, 43% – ні.

Найвищий рівень інтересу до політики виявляють жителі Західного та Центрального регіонів (60%), найменший – Півдня (48%) та Сходу (47%). Водночас рівень інтересу до політики порівняно з 2017 роком зріс у всіх регіонах.

Рівень інтересу до політики зростає з віком респондентів – якщо серед громадян 18-29 років таких 49%, то серед громадян 60 років і старше – 60%. Проте порівняно з 2017 роком рівень інтересу до політики серед молодших вікових груп зріс більше, ніж у старших (у молодшій віковій групі – на 25%, а в старшій – на 10%).

Оцінка здатності впливати на дії влади. Порівняно з 2020 роком в Україні зросла частка респондентів, які вважають, що політична система в нашій країні дозволяє людям, подібним до них, впливати на дії влади, хоча й «певною мірою» (частка таких респондентів зросла з 18% до 25%), зросла, тоді як частка тих, хто вважає, що політична система дозволяє таким людям, як вони, «безумовно» чи «достатньо» впливати на дії влади, залишилася майже незмінною (17% у 2020 році та 19% у 2022 році). Частка тих, хто вважає, що політична система не дозволяє їм впливати на дії влади, зменшилася з 34% до 26,5% [47].

Таким чином, ми бачимо, що молодь, в цілому проявляє низьку політичну культуру, і, не дивлячись на те, що це виражається у зрості інтересу до політичного життя країни з останні роки, однак не достатньо, щоб впливати на дії влади. В умовах війни з РФ, інтерес до політичних явищ у молоді неодмінно зріс, однак це дає підстав вважати, що інтерес до політики буде на тому же рівні після закінчення війни. Також зростання політичного інтересу корелює разом з рейтингом публічних персон. Все це зумовлює переглянути ставлення державної влади до молоді, а саме до формування політичної свідомості ще зі школи, щоб студентському віці

проявляти більше інтересу до політичних явищ у країні та приймати участь в них.

2.2. Особливості політичної культури сучасної української молоді

Сучасна політична ситуація в Україні змушує молодь задуматися над багатьма питаннями: як я, молода людина, приймаючи те чи інше рішення, можу вплинути на ситуацію в країні (регіоні), яку вагу має саме мій голос. Одним із найважливіших факторів, який може підштовхнути цих людей до активних громадських дій, є впевненість у тому, що вони своїм вибором і рішенням можуть щось змінити.

З початку повномасштабного вторгнення РФ на територію нашої держави 24 лютого 2022 року молодіжна громадсько-політична активність набрала максимальних обертів.

Чимало молодих хлопців та дівчат у перші ж дні у статусі добровольців доєдналися до чинних військ, аби власноруч зі зброєю в руках протистояти ворогу, пішли до лав тероборони, проходять навчальні курси з надання медичної допомоги, волонтерять 24/7 (причому з власної ініціативи, без вказівок чи доручень) [71].

Загальний рівень єднання, співпраці та довіри серед молоді в державі теж значно зріс. Сьогодні допомога абсолютно незнайомим людям не є чимось дивним, молодь відкрито висловлює власні думки, підписує петиції, записує публічні звернення. Навички самоорганізованості та самодисципліни молоді людини-волонтера щодня вдосконалюються, попри відсутність можливості довгострокового планування та наявність значних ризиків життю і здоров'ю. Допомогою нині займається чимала кількість людей (серед яких – молодь, що вже працювала в громадському секторі, працевлаштовані в комерційних структурах, надаючи свою

продукцію чи послуги безкоштовно, вимушені переселенці, що доєдналися до організованих рухів усередині України чи за її межами), натомість не завжди називаючи ці дії «волонтерством». Високий рівень активності та загального патріотизму у молоді може позитивно вплинути на явку на майбутніх виборах через бажання бути залученим до процесу прийняття рішень [71].

Станом на 20 травня з України виїхало 6,3 млн. українців (близько половини з яких – люди до 30 років), що відображає рис. 2.1 [71].

Рис. 2.1. Динаміка показників повернення української молоді в Україну

Джерело: Джерело: [71].

За даними аналізу Звіту про внутрішнє переміщення в Україні, переміщена молодь віком 18-29 років становить 13% від усієї кількості учасників опитування. Натомість серед непереміщеного населення молодь того самого віку становить 12%.

З-поміж осіб, які покинули свої домівки, є ті, що були змушені піти на цей крок через наявні бойові дії в громаді, і нині конче потребують допомоги з поселенням та іншими питаннями. Натомість, є й ті, що виїхали без вагомої на те причини з умовно «безпечних» територій, при цьому залишивши роботу й родини. Деякі, скориставшись нагодою, пройшовши спрощену процедуру перетину кордону і навіть, попри надії на відносно швидке завершення війни, не планують повернутися назад, мотивуючи це тим, що в Україні немає перспектив. Це ілюструють дані рис. 3.2.

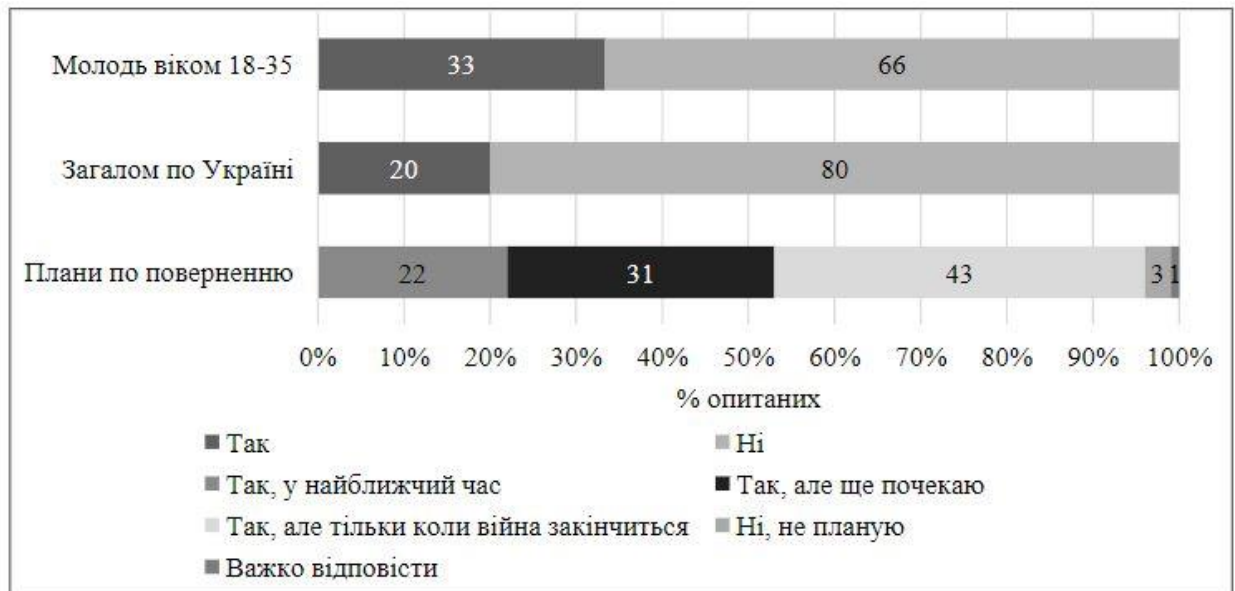

Рис. 2.2. Динаміка настроїв української молоді, що мігрувала, щодо повернення назад

Джерело: [71].

Загалом, змінилися ціннісні орієнтири молоді. Тоді як станом на 2021 рік цінність, що звучить, як «відчуття захищеності та впевненості у майбутньому», стояла на 5-му місці (зазначали 39,7 % опитаних), а питання побудови миру не входило в топ-7 проблем, що турбують найбільше, з настанням подій від 24.02.2022 обидва показники впевнено входять до топ-3 [60].

На думку автора даної роботи, українська молодь наразі об'єднана як ніколи. Наразі молодіжні організації та центри приносять вагому допомогу своїй державі, молодь зараз це частина тилу української армії. Молодь надає колосальну допомогу армії, цивільним, біженцям і посідає авторитетне місце у цій війні, аби прискорити допомогу нашої держави і жити вільно.

Соціально-політичні орієнтації сучасної молоді відображають нову політико-економічну реальність з її суперечностями та складнощами життя. Зокрема:

- більшість молодого студентського покоління України, порівняно з людьми середнього та старшого віку, підтримує незалежність держави, ринкові перетворення;
- нині четверо з п'яти молодих людей виступають за прискорення

економічних реформ, підтримку інститутів приватної власності та підприємництва;

– більше, ніж попереднє покоління, покладається на власні сили та підтримку батьків і друзів, що свідчить про послаблення патерналістських очікувань;

– відбулися певні зміни в трудових ціннісних орієнтаціях підростаючого покоління: постійно зростає значення високої заробітної плати, підвищуються вимоги до характеру та умов діяльності [36].

Український досвід демонструє багато позитивних зрушень у цій сфері, але водночас існує безліч невіршених проблем.

Молоді люди суттєво відрізняються від старших поколінь тим, що вони практично позбавлені ілюзій, що хтось може вирішити за них їхні проблеми. Вона індивідуалістична та прагматична, досить нейтральна щодо нинішньої влади, не пов'язує з нею жодних надій на позитивні зміни.

Молоде покоління ставиться до політики і влади як до даності, що не викликає ні захоплення, ні особливо гострих негативних емоцій. Це, перш за все, проявляється у відірваності досить значної частини молоді від політичного життя. Відчуженість міської молоді від влади в будь-який момент може перерости в активне неприйняття її.

Певною мірою апатія молоді викликана, насамперед, тим, що реформи, які проводяться в Україні, найбільше вдарили по ній, а також тим, що в країні відсутня будь-яка змістовна політика щодо молоді як самостійного суспільства. тим, що, з одного боку, не бачить необхідності щось кардинально змінювати в навколишньому середовищі, а з іншого боку, не вважає політичну діяльність значущою для себе, знаходячи більш перспективні шляхи і форми самореалізації.

Аналізуючи сьогодні рівень громадянської активності студентської молоді, можна констатувати, що переважна більшість молоді не залучена до громадської активності, не бачить у ній потреби, не бере участі в будь-яких її проявах. Низька громадська активність громадян має згубні наслідки для

кожної держави. Адже без цього неможливо реалізувати самоврядування як у громадах, так і на рівні районів, міст, на всіх рівнях, що відкриває широкі можливості для зловживань з боку посадовців, сприяє поширенню таких негативних явищ, як бюрократизм, невиконання повноважень, пов'язаних із зловживаннями з боку посадовців. корупція, яка унеможлиблює повноцінну діяльність державних інституцій, поглиблює тотальну соціально-економічну кризу та загалом унеможлиблює розвиток суспільства в конструктивному напрямку [75].

Але згідно з результатами соціологічного дослідження, проведеного влітку 2020 року, молоде покоління українців набагато оптимістичніше за решту населення щодо майбутнього України: 37% людей віком 16–29 років вважають, що молодь має хороші майбутнє у власній країні, тоді як серед усього населення 28 % [45]. Понад 40% впевнені, що через 25-30 років умови життя в Україні стануть кращими, чверть респондентів вважають, що ситуація принципово не зміниться. Оцінка поточної ситуації в Україні також чітко корелює з віком респондентів: серед молоді рівень позитивних оцінок становить 33%, а серед людей старше 60 років – лише 11% [74].

Українська молодь досить реалістично оцінює процеси, які відбувалися в Україні за роки незалежності: 40% 18-29-річних вважають, що позитиву було приблизно стільки ж, скільки негативу, а близько 25% переконані, що позитиву було більше. в той час як старше покоління більше тяжіє до протилежної позиції. На референдумі за незалежність України «за» проголосували б 75%, «проти» – 5%. Розпад Радянського Союзу позитивно оцінили лише близько 56% молодих людей, негативно – 14,4%, а близько 30% не змогли визначитися зі своїм ставленням до цієї події [74].

Закономірно, що сучасна молодь не має власної рефлексії щодо радянського періоду історії, на її оцінки того періоду впливає родина, найближче оточення, інформаційний простір, освіта, яка в умовах України значною мірою визначається регіоном. місця проживання. На початок 2020 року вступ до НАТО підтримали 54% молодих людей, позаблоковий статус –

22%. Прихильне ставлення до демократії, принаймні як до цінності, виявили 75% представників молодшого покоління проти 51% серед старшого покоління.

Молодь більш схильна до змін – часта зміна роботи, міграція всередині країни та за її межі. Але при цьому у стабільні часи мало цікавиться суспільно-політичним життям.

Відомий вітчизняний соціолог І. Бекешкіна запропонувала обґрунтовану характеристику зміни поколінь за роки незалежності України. «Коли ми починали досліджувати суспільство в 90-х, можна було сказати: молодь і всі інші. Молодь до 30 років як соціальна група суттєво відрізнялася: вони вже були «нерадянськими». У 2000-х це вже стало поколінням підлітків. 40 років – ця молодь виросла, з'явилася нова, і вони теж відрізнялися, але не так радикально. Тепер, коли ми дивимося на якісні відмінності, можна сказати «старші і всі інші». В опитуваннях молоді людина виділяється кількісно, але не якісно, має свою специфіку, але не відрізняється кардинально як носій якихось особливих цінностей, інтерес до політики серед молоді не вищий, ніж серед решти, навіть дещо нижчий, ніж серед середньо- Якщо подивитися на тих, хто бере участь у діяльності громадських організацій, то молодь нічим не відрізняється від інших поколінь, відрізняється лише група старше 60 років» [39].

Така ситуація також може свідчити про те, що нинішнє покоління 40-55-річних пододало власну світоглядну кризу та зробило свідомий вибір на користь цінностей демократії. Здається, сучасна українська молодь визначилася з власною ідентичністю. У 2017 році 96% осіб віком від 18 до 29 років назвали себе етнічними українцями, а серед осіб старше 60 років – 87% [38]. Згідно з опитуваннями 2019 року, близько 72% представників молодого покоління вважають себе патріотами України, 53,8% – спілкуються в сім'ї українською мовою, 24,2% – готові захищати її зі зброєю в руках у разі мобілізації та 60,5% готові захищати незалежність і територіальну цілісність України ненасильницькими методами [41].

Нинішнє молоде покоління українців має більше бажання змінити політику та політиків, ніж старше, оскільки їм (більше, ніж їхнім попередникам) властиве прагнення до автономії та відокремлення від старших, прагматична орієнтація та індивідуальний вибір, вони віддають перевагу соціальна система, заснована на індивідуальному успіху [18].

2.3. Політична культура молоді як предмет державної молодіжної політики в Україні

Державна молодіжна політика в незалежній Україні була започаткована «Декларацією про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» (1992 р.) та Законом України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (1993 р.). Потім вона була деталізована в таких Законах, як «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (1998 р.), «Про освіту», «Про зайнятість населення» (обидва – 1991 р.), «Про фізичну культуру і спорт» (1994 р.), «Про туризм» (1995) та ін. Основні права та обов'язки молоді, як і інших громадян України, закріплені Конституцією України (ст. 53).

Основними завданнями молодіжної державної політики в Україні є: створення гарантованих соціально-економічних, політичних та інших необхідних стартових умов для соціалізації молоді; реалізація проблем, запитів, інтересів молоді – не за рахунок інших соціальних груп; координація зусиль державних органів, партій, організацій, об'єднань, рухів, соціальних інститутів щодо забезпечення умов для розвитку та самореалізації молоді; соціальний захист груп молоді, неспроможних самотійно вирішувати власні проблеми чи хоча б полегшити собі життя [50].

Участь міської молоді в процесах управління державними справами та розвитку громади неможлива без належного розвитку молодіжної інфраструктури.

Молодіжні центри як осередки неформальної освіти та формування активної громадянської позиції у молоді – це ті установи, які інформують, консультують та залучають молодь до участі в суспільному житті громади. Сьогодні розвиток мережі молодіжних центрів є пріоритетом молодіжної політики в Україні. Напрями їх роботи формуються відповідно до потреб та інтересів молоді того чи іншого населеного пункту.

Сама молодь вважає, що діяльність молодіжного центру має бути спрямована насамперед на організацію спортивних (42,3%) та розважальних (37,2%) заходів, надання юридичної (35,7%) та інформаційної (33,5%) підтримки. Молодь також формує запит до молодіжних центрів щодо профорієнтаційних заходів (32,3%), роботи з цільовими групами молоді (31,2%), консультаційних послуг психологів (30,0%) та надання культурно-мистецьких послуг (20,8%). Враховуючи результати соціологічного дослідження «Молодь України – 2018», необхідно посилити інформаційну кампанію щодо можливостей молодіжних центрів, їх функціонального наповнення та мети діяльності, де сприяння соціалізації та самореалізації молоді відведено перше місце. Сьогодні в Україні вже існує кілька сотень регіональних та місцевих молодіжних центрів і просторів, сформованих на базі закладів освіти, культури, фізичної культури та спорту, різних форм власності та підпорядкування. Вони діють у багатьох обласних центрах України та утворюються в невеликих містах і селах [75].

Пріоритетним напрямком державної політики має стати формування політичної культури молоді.

Важливо усвідомлювати, що політична культура формується в процесі життя, навчання, виховання, спілкування, молодь орієнтується на норми демократичного життя, знайомиться з структурою політики, конституційними правами та обов'язками громадян.

Підвищувати рівень політичної культури повинні не тільки політики, а й науковці: політологи, соціологи, історики та ін. На етапі формування молодого покоління необхідно всебічно вивчати ситуацію, досліджувати глибину і гостроту соціальної проблеми, налагодити моніторинг життя молоді [34].

Сучасні процеси, такі як криза міжпоколінних стосунків, погіршення життєвих параметрів, формування специфічної молодіжної субкультури та контркультури та багато інших, демонструють, що всіх структур соціалізації разом узятих (сім'ї, середовища і навіть освіти) недостатньо для того, щоб вирішити проблеми молоді.

У середині 90-х років минулого століття Рада Європи прийняла Європейську хартію про участь молоді в місцевому та регіональному житті, яка стала основою для розробки відповідних законодавчих актів у низці європейських країн. Хартія визначає принципи та способи участі молоді в житті суспільства (громади) та заохочує владу створювати необхідні умови для розвитку повноцінної участі та інтеграції молоді в сучасне життя та її участь у розбудові майбутнього своєї громади. та обл. Активне залучення молоді до вирішення життєвих проблем є одним із основних постулатів Європейської хартії участі молоді в місцевому та регіональному житті. Цей документ передусім забезпечує право бути почутим у розробці та реалізації місцевої політики.

Створення належних умов для участі молоді має враховувати такі основні принципи:

- участь молоді в житті громади уможлиблює самостійний вибір;
- завдяки участі молодих людей політика загалом краще враховує їхні потреби;
- якщо громада серйозно ставиться до проблем молоді, то молодь також усвідомлює свою частку відповідальності в житті громади;
- молоді люди повинні самі визначати, яку участь у житті громади вони можуть брати, а не слідувати вказівкам дорослих [75].

Особливістю сучасної політичної культури міської молоді є те, що вона формується, насамперед, в умовах незалежної України, коли домінуючими стали ідеї національного відродження. Більшість громадсько активної молоді спрямовує свою діяльність на підтримку та розвиток України, реалізацію принципів, які покладені в основу ідей відродження держави.

Від участі молоді в цих процесах залежить характер розвитку політичної культури молоді. Від здатності міської молоді бути активною творчою силою значною мірою залежить процес державотворення.

У розробці ефективної молодіжної політики важливу роль відіграє з'ясування сутності та змісту процесів життєвого самовизначення молодої людини. Ці процеси поділяються на соціальне, політичне, професійне та економічне самовизначення. У сучасних умовах українська молодь є однією з найбільш економічно незахищених та найбільш безправних соціальних спільнот. Живе в умовах підвищеної соціальної напруги та психологічного дискомфорту. Як наслідок, у молодіжному середовищі поширюються наркоманія, наркоманія, алкоголізм, проституція, «дідівщина» та інші негативні явища. Більшість молодих людей стоїть перед складним життєвим вибором, до якого вони не готові ні психологічно, ні організаційно. Тому метою молодіжної політики у цій сфері є зміцнення соціального статусу молоді в структурах суспільства, що оновлюються чи докорінно змінюються, зміцнення правової, економічної та соціальної безпеки молодого покоління.

Щодо політичного самовизначення, то відчуження молоді від участі в управлінні характеризується двома взаємопов'язаними тенденціями:

а) зростанням пасивності та недовіри до офіційних органів управління, де їхніх однолітків дуже мало;

б) підвищення інтересу до неформалізованих суто молодіжних груп та об'єднань. Тому метою молодіжної політики в цьому плані є підтримка політичної визначеності молоді, сприяння молодіжним політизованим утворенням просоціальної спрямованості, посилення їхньої конструктивної

активності, консолідація зусиль для зміцнення української держави, демократизації та гуманізації суспільства [27].

На загальнодержавному рівні у сфері молоді діє стратегія розвитку державної молодіжної політики, яка визначає 6 пріоритетів:

1. Формування здорового способу життя молоді;
2. Забезпечення зайнятості молоді на ринку праці;
3. Забезпечення молоді житлом;
4. Активізація участі молоді в суспільно-політичному житті;
5. Надання доступної освіти;
6. Сприяння інтеграції української молоді в європейську молодіжну спільноту.

Також розроблено та 12.03.2021 затверджено Стратегію розвитку молодіжної політики до 2030 року, де зазначається, що патерналізм залишається характерною рисою всіх вікових груп суспільства, в тому числі й молоді. Стратегія передбачає зміну вікового визначення молоді – молоддю вважаються молоді люди віком від 14 до 35 років, а також визначено основні вікові категорії:

– до 14 років, де дитина насамперед потребує люблячого та безпечного середовища, допомоги у формуванні базових соціальних навичок та базових освітніх компетентностей, психічного здоров'я та основ здорового життя. Зокрема, гігієни, здорового харчування, фізичної активності, безпечного поводження з гаджетами, Інтернетом тощо;

– 14-16 років, де молоді люди досягають початкової соціальної та психологічної незалежності для взаємодії в групах. Вони формують основу самостійного, критичного мислення та самостійних дій, уміння обґрунтовувати та відстоювати свою думку, керувати своїми емоціями та розуміти емоції інших;

– 16-18 років – вік активного честолюбства, підприємливості та орієнтації на досягнення. У цей період окреслюється сфера професійних інтересів, з'являються перші спроби взаємодії з системою управління,

соціальними інститутами, громадянською суб'єктністю;

– від 18 років – період, коли молода людина вже має у своєму розпорядженні певні матеріальні ресурси, але ще немає встановлених зобов'язань. Це час для пошуку шляхів самореалізації та проявів активності. Це вік пошуку можливостей інтеграції в суспільство поза близькими друзями та родиною, пошуку першого постійного місця роботи, прояву підприємницької ініціативи. Це також період ризику та вразливості, коли молода людина справляється з першими серйозними невдачами та вчиться адаптивній поведінці.

Варто зазначити, що пріоритети Стратегії 2030 повністю відповідають пріоритетам Стратегії молодіжної політики ЄС «Молодь – інвестиції та розширення можливостей», а саме: освіта, працевлаштування, творчість та підприємництво, соціальна інтеграція, охорона здоров'я, спорт, участь громадськості та волонтерство. В окремому розділі «Механізми підтримки молодіжних ініціатив» Стратегії розвитку молодіжної політики-2030 наголошується, що цей механізм має передбачати можливість залучення коштів державного та місцевих бюджетів та інших джерел, не заборонених законодавством, а також повинен також:

- підтримувати на конкурсних засадах інститути громадянського суспільства, які реалізують пріоритети Стратегії;
- забезпечують аналіз, моніторинг та оцінку відповідності, якості та ефективності реалізації підтриманих проектів і програм;
- надавати фінансову підтримку для реалізації проектів молодих активістів;
- забезпечити створення, розвиток та підтримку молодіжних центрів.

У «14 пунктах» Рекомендацій НМР України до Стратегії розвитку державної молодіжної політики на період до 2030 року [47] визначено фактори, які мають бути враховані у стратегії за 14 напрямками, зокрема щодо покращення умов проведення молодіжних змагань, участі молоді у розробці та реалізації регіональних та місцевих стратегій соціально-

економічної розвиток, створення молодіжного пріоритету в Державному фонді регіонального розвитку (ДФРР) тощо [69].

Можна виділити наступні системоутворюючі елементи молодіжної політики:

1. Інституційний аспект молодіжної політики – це система суб'єктів молодіжної політичної системи у їх взаємодії:

а) держава як суб'єкт молодіжної політики реалізує свої функції через систему відповідних державних установ (наприклад, Міністерство молоді та спорту України, Департамент освіти і науки та Департамент соціального захисту населення України). Херсонська державна обласна адміністрація та інші);

б) громада як суб'єкт молодіжної політики реалізує свої функції через систему відповідних самоврядних інституцій (наприклад, молодіжна рада при виконавчому комітеті Вознесенської міської ради Миколаївської області, управління молоді та спорту смт. Херсонська міська рада, Херсонський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та інші);

в) політичні організації – сукупність державних і недержавних інститутів, які виражають інтереси молоді, молодіжних груп і пріоритетні напрямки розвитку суспільства шляхом підтримки «молодої» його частини (наприклад, Молодіжна партія України, Молодіжні організації політичної орієнтації – ВМГО «Спілка Української Молоді в Україні»);

г) громадські об'єднання як суб'єкт молодіжної політики.

д) «політична особа» як суб'єкт молодіжної політики – особа (індивід), яка є громадянином певної держави та бере активну участь у житті суспільства у сфері молодіжної політики.

Об'єктом молодіжної політики є суспільні відносини, процеси та явища, пов'язані з життєдіяльністю, розвитком, соціальним, професійним, економічним і політичним становленням молоді, а молодь має набути статусу «суб'єкта молодіжної політики».

Слід зазначити, що форсування політичних відносин між суб'єктами молодіжної політики має здійснюватися на основі когнітивного аспекту. Тобто форми взаємодії суб'єктів молодіжної політики мають ґрунтуватися на взаємній згоді суб'єктів молодіжної політики, партнерстві, обговоренні, конструктивному вирішенні конфліктів.

2. Регулятивний аспект молодіжної політики розкривається через відповідні політичні норми та принципи:

а) правові норми – правила регулювання відносин у сфері молодіжної політики, які закріплені в нормативно-правових актах (наприклад, відповідні норми Конституції України, Закону України «Про сприяння соціальному розвитку та розвитку молоді в Україні» від 5 лютого 1993 р. № 2998-ХП; Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» від 15 грудня 1992 р. № 2859-ХЙ) [81 ; 31 ; 17 ;51].

б) корпоративні норми – правила поведінки, які закріплені в статутах молодіжних громадських організацій, політичних партій та організацій, які опікуються проблемами молоді (наприклад, Положення «Про молодіжне крило політичної партії «УДАР» Віталія Кличка) [29];

в) політичні традиції та звичаї – це правила поведінки у сфері політики, що мають характер безперервності, повторюваності, відносної стійкості та емоційності, тісного зв'язку з «життям» держави (наприклад, істотний опосередкований вплив на формування та розвиток державної молодіжної політики України мають такі політичні традиції та звичаї: демократичні звичаї, розвиток національної ідеї та української політичної думки, принцип поділу влади, традиції українського конституціоналізму та унітарної держави тощо);

г) політичні принципи – суспільно-політичні та організаційно-політичні принципи (наприклад, значний опосередкований вплив на формування та розвиток державної молодіжної політики України мають такі політичні принципи: широка участь громадян в управлінні справами держави

і суспільства); централізм в управлінні;рівноправність націй;дотримання законності; безпартійність [15];

д) моральні норми політичного життя – це вимоги суспільства, які регулюють поведінку політиків через систему загальних моральних приписів і заборон. Слід зазначити, що нині в українській політиці загалом і молодіжній політиці зокрема переважає утилітаристська концепція моралі (її засновник І. Бентам вважав, що «речі, предмети, процеси і явища слід оцінювати з точки зору їхньої корисності та їхньої корисності, а також з точки зору їхньої корисності, а також з точки зору їхньої корисності, а також з точки зору їхньої користі та інтересів». можливість використання їх для досягнення власних цілей і певного задоволення потреб» [80]), який в умовах євроінтеграційних процесів в Україні потребує цілковитого й повного подолання.

3. Функціональний аспект молодіжної політики слід розглядати через аналіз політичних функцій, особливостей політичного процесу та режиму в цій сфері:

а) політичні функції – це напрями політичного впливу на суспільні відносини. У політології виділяють такі функції політики: вираження і задоволення соціальних інтересів, інтеграція суспільства на основі узгодження соціальних інтересів, раціоналізація соціальних протиріч і конфліктів, соціалізація особистості, забезпечення наступності та інноваційності суспільного розвитку [54].

Трактування цих функцій з точки зору молодіжної політики дає змогу визначити такі особливості їх реалізації у цій сфері суспільно-політичних відносин:

- вираження та задоволення соціальних інтересів не тільки молоді, а й інших соціальних верств, які пов'язують з молоддю реалізацію власних інтересів і потреб (наприклад, молодіжна політика у сфері забезпечення молоді житлом, яка здійснюється на підставі Положення «Про Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву», затвердженого

постановою Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2000 р. № 1604, дозволяє задовольнити житлові потреби молодих сімей, неповні сім'ї та одинокі молоді громадяни віком до 35 років включно [53]. Таким чином задовольняються інтереси близьких родичів молодих людей, які бажають житла для власних дітей);

- інтеграція суспільства на основі узгодження соціальних інтересів молоді та інших суб'єктів суспільних відносин (наприклад, п. 10 ст. 1 Закону України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 р. № 5067- VI містить таке положення: «молодий працівник – громадянин України віком до 35 років, випускник професійно-технічного або вищого навчального закладу, який протягом шести місяців після закінчення влаштувався на роботу самостійно або за направленням навчального закладу, установі територіального органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, і продовжує працювати протягом трьох років за кваліфікацією, здобутою під час навчання, у тому числі незалежно від місця першого місця роботи [55]. Як бачимо, така норма гармонізує соціальні інтереси молодого працівника, навчального закладу та територіального органу центрального органу виконавчої влади;

- соціалізації молодого людини (наприклад, Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2009-2015 роки спрямована на «створення системи правових і соціально-економічних умов для ефективної соціалізації та самореалізації молоді, надання всебічної підтримки та розвитку їх громадської активності, реалізації інтелектуального, фізичного, творчого потенціалу молоді, вирішення проблем») [23];

- забезпечення спадкоємності молоді та інноваційності її суспільного розвитку (наприклад, забезпечення спадкоємності влади у виконавчих органах місцевого самоврядування шляхом формування кадрового резерву, у тому числі молодих спеціалістів, випускників відповідних вищих навчальних закладів [56].

Висновки до другого розділу

Автором даної роботи було визначено, що одним із головних факторів низької політичної культури сучасної молоді є недовіра до політиків і влади, зневіра в оцінці своєї громадянської позиції, занижена самооцінка власної політичної культури.

Але з початком війни ситуація змінилася на краще, і молодь наразі об'єднана як ніколи. Наразі молодіжні організації та центри приносять вагому допомогу своїй державі, адже молодь зараз це частина тилу української армії.

Також було проаналізовано настрої щодо повернення молоді до України і шляхи відбудови держави. Аналіз показав, що тільки 4 % молоді зазначили, що не планують повертатись додому або не визначились з фінальним рішенням. Натомість 22 % планують повернутись у найближчій перспективі, 31 % дещо переcheкавши, а 43 % налаштовані повернутись у домівки одразу після завершення війни. Тобто загалом настрої молоді позитивні щодо повернення і розвитку власної держави.

Державна молодіжна політика в Україні з роками більш зацікавлена в тому, щоб розвивати політичну культуру молодого населення. Для цього було затверджено Стратегію розвитку державної молодіжної політики. Варто зазначити, що пріоритети Стратегії 2030 повністю відповідають пріоритетам Стратегії молодіжної політики ЄС «Молодь – інвестиції та розширення можливостей»: це – освіта, працевлаштування, творчість та підприємництво, соціальна інтеграція, охорона здоров'я, спорт, участь громадськості та волонтерство.

РОЗДІЛ 3

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА МИКОЛАЇВСЬКОЇ МОЛОДІ

3.1. Особливості політичної культури молоді Миколаєва як південноукраїнського міста

Молодь є важливою складовою сучасної громади м. Миколаєва – носієм її інтелектуального потенціалу, визначальним фактором соціально-економічного прогресу міста.

Участь у житті громади та активна громадянська позиція молоді передбачає наявність прав, засобів, простору та можливостей, а за потреби – підтримку участі у процесі прийняття рішень та впливу на цей процес, а також участь у будь-яких формах діяльності з метою побудови кращого суспільства.

Актуальні дані про чисельність молоді Миколаївської області, узяті у динаміці останніх років, ілюструє діаграма на рис. 3.1:

Чисельність молоді у Миколаївській області у віці 14–34 роки, яка проживає у містах і селах

(станом на 1 січня поточного року)

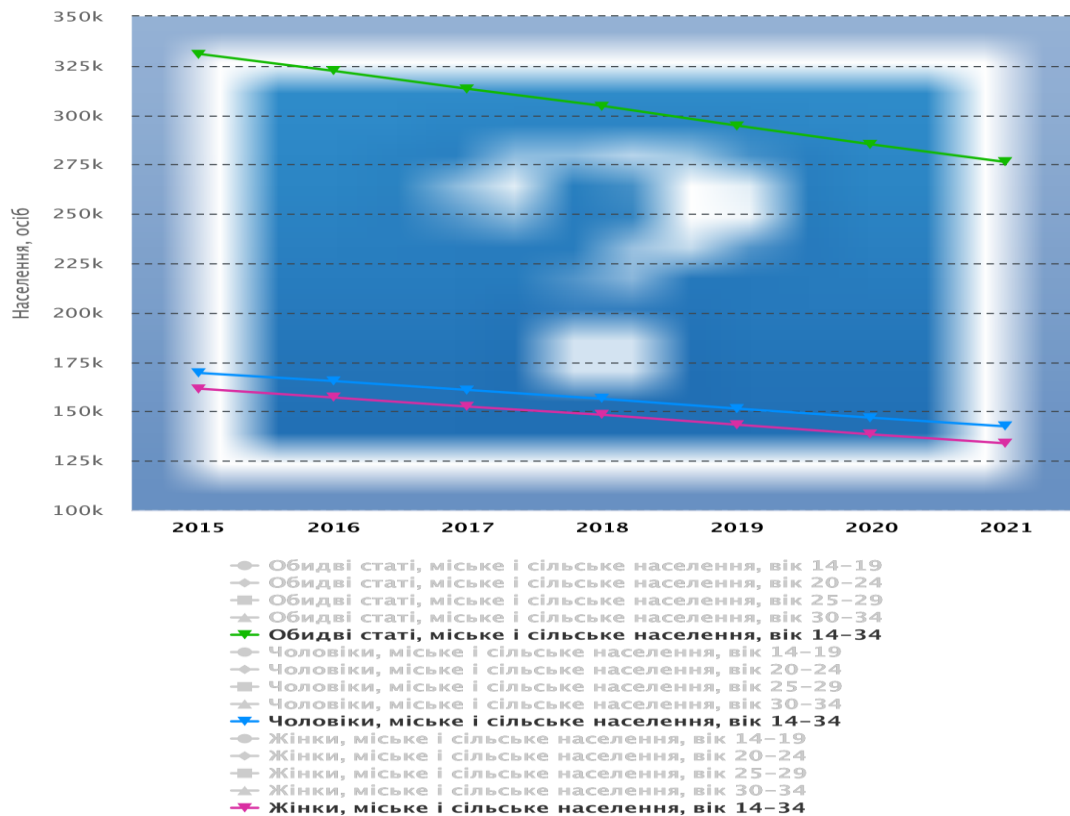

Рис. 3.1. Чисельність молоді в Україні у віці 14-34 роки

Джерело: [79]

Для формування інтересу молодого покоління до того чи іншого виду діяльності у Миколаєві є молодіжні організації. Значний відсоток сучасних громадських організацій об'єднує молодь на ґрунті загальної зацікавленості у культурі, політиці, науці тощо.

Наразі в Миколаєві існує велика кількість громадських молодіжних організацій які активно просувають свої бачення як політичної так і соціальної культури міста. Це зокрема:

- Всеукраїнська молодіжна громадська організація «Соціал-демократична Платформа». Виступає проти радикалізму та дискримінації молодого покоління. Робота організації спрямована на пошук і вирішення політичних, економічних, соціальних і будь-яких інших проблем на підтримку молоді. Зараз організація активно висвітлює проблеми війни і підтримує волонтерські рухи

допомагаючи країні здобути незалежність і свободу.

- Миколаївська обласна організація лідерів молодіжного самоврядування «Молодь – майбутнє нації». Організація заснована у 2015 році і є об'єднанням молоді м. Миколаєва віком від 14-35 років. Головна ціль організації – підтримка молоді і її реалізація як самостійного члена суспільства. З початку війни платформа взяла на себе обов'язок допомоги цивільним дітям і військовим. Безпосередньо діє в м. Первомайськ.
- Миколаївський обласний осередок Всеукраїнської молодіжної організації «Демократичний Альянс». Головна мета організації це виховання компетентної і політично активної молоді міста. Організація проводить багато відкритих заходів для залучення молоді. Один з головних принципів організації – патріотизм. До речі, не так давно головою організації був саме студент ЧНУ ім. Петра Могили.
- Бізнес-клуб та соціальна платформа для розвитку Миколаєва «МрійДій». На думку автора роботи, саме ця організація залучає найбільше молоді і допомагає розвивати політичну культуру міста. Адже для молоді створенні найкращі умови для розвитку і самовдосконалення. З перших днів війни вони є лідером серед допомоги як населенню так і владі.
- Чорноморський національний університет імені Петра Могили, з його розвиненим студентським самоврядуванням.

Головним завданням студентського самоврядування ЧНУ ім. Петра Могили є розвиток та формування грамотно відстоювати свої ідеї і права, а також формувати активну громадянську позицію. Працює Студентська колегія, яка активно вирішує питання студентів та допомагає знайти правильні орієнтири. Головні завдання Студколегії університету:

- Сприяння та допомога студентам у проведенні соціологічних досліджень.

- Співробітництво між університетами а також різними молодіжними організаціями задля розвитку студентів.
- Захист інтересів і прав молоді університету.
- Створення молодіжних гуртків, секцій і товариств для обміну корисною інформацією.

Взагалі, на думку автора даної роботи, саме в університетах формується правильне і більш точне бачення політики як такої, політична культура стає для молоді цікавим фактором розвитку і самореалізації їх ідей. Саме в університетах проголошуються принципи захисту прав молоді, активна життєва позиція і формування активно політичної особистості з культурою студенської громадскості.

На сьогодні студент – це велика суспільна рушійна політична сила, яка довела, що може суттєво впливати на вибір політичних, соціальних та економічних рішень.

Однак відсутність у студентів глибшої політичної підготовки приводить до рішень які не часто є правильними обдуманими.

Молоді Миколаєва потрібні насамперед об'єктивні знання про владу, демократію і громадянське суспільство. Молодь яка засвоїть політичні цінності, демократичні засади та орієнтації займе почесне місце і буде відігравати належну роль у політичній системі міста.

Також важливим кроком для залучення молоді в політичне життя Миколаєва є створення так званих «місць сили» – таких як молодіжний центр «Inspire». «Inspire» – це багатофункціональний молодіжний центр, створений для навчання та створення творчих продуктів. Його слоган звучить так: «Від того, що сьогодні буде вкладено у молодь, залежить майбутнє нашого суспільства». Хоча цей центр не є прямим джерелом по відношенню до політичної діяльності, водночас він навчає правильно формулювати думки і орієнтації молоді.

Але війна принесла в Україну кровопролиття та перекреслило мрії багатьох молодих українців і Миколаєвців також.

Багато молодих людей в Миколаєві почали займатися саме волонтерством адже це один з шляхів взаємодії між політичною владою і людьми. Яскравий приклад – 19-ти річна волонтерка Лала Джаббарова, яка з перших днів війни допомагала як цивільним, так і бійцям ЗСУ. Вона також відкрила свою крамницю аби допомогти переселенцям з роботою і розвитком у Миколаєві. Волонтерство, на думку Лали, – єдине, що рятує молодь від війни і поганих думок. Дівчина вважає, що наразі набагато більша частина молоді відкрита до політичних зв'язків з владою і політична культура молоді зараз розвивається як ніколи.

Наразі до багатьох молодих людей прийшло усвідомлення того, що вони хочуть провести своє життя саме в Україні. Вони хочуть розвиватись і розвивати країну і культуру тут, в тому числі політичну.

Директор Київського міжнародного інституту соціології Володимир Паніотто переконаний, що наразі молодь на 90% пишається своїм громадянством і люди почали цінувати державу, в якій вони живуть [68].

У 2021 році за результатами дослідження Київського міжнародного інституту соціології молоді люди віком від 18-40 років проголосували за вступ до ЄС у суммі 53,7%, а вже у 2022 році цифра була іншою (рис. 3.2).

	За вступ до ЄС		За вступ до НАТО	
	червень 2021	липень 2022	червень 2021	липень 2022
Захід	72,4%	82,9%	62,8%	74,5%
Центр	58,9%	81,9%	48,8%	75,0%
Південь	38,8%	72,3%	30,4%	61,9%
Схід	28,8%	65,2%	26,7%	45,1%
Разом	53,7%	77,7%	45,3%	68,0%

Рис. 3.2. Ставлення молоді до вступу України в ЄС і НАТО

Джерело: [68].

Як бачимо, молодь з південного регіону значно змінила свої погляди щодо вступу до ЄС та НАТО, підвищивши рівень підтримки.

Загалом, можна зробити той висновок, що молоді люди того ж Миколаєва готові до змін і вже більш залучені до політичної культури країни, міста.

Також політична культура Миколаєва формується завдяки заходам, які проводить Управління молодіжної політики Миколаївської міської ради.

Наприклад:

- Всеукраїнський форум Молодіжної столиці України «МолоДійТе». Представники управління молодіжної політики Миколаївської міської ради 25- 26 вересня 2021 року взяли участь у Всеукраїнському форумі Молодіжної столиці України «МолоДійТе!», що відбувся у місті Тернопіль. На форумі були присутні представники Міністерства молоді та спорту України, міський голова міста Тернопіль та інші керівники органів державної влади. Форум надав змогу зібрати публічних діячів, представників міст фіналістів Всеукраїнського конкурсу «Молодіжна столиця України» та активну молодь з усіх куточків України для обміну досвідом та кращим практиками молодіжної роботи [99].
- Зустріч Почесного посла Фонду ООН в області народонаселення Марії Єфросиніної з молоддю міста Миколаєва на тему насильства у різних його проявах та розповіла, як боротися з наслідками булінгу, про те, хто такий аб'юзер і як уникати таких людей.

На зустрічі були присутні представники студентства від ЧНУ ім. Петра Могили, НУК ім. Адмірала Макарова, Українська Академія Лідерства, представники поліції, також були представники громадських організацій та помічники депутатів. Марії Єфросиніной розповіли про проблеми Миколаївських навчальних закладів, недбалий підхід до виховання дітей, також поділилися своїм власним досвідом спілкування та роботою з проблемними людьми [99].

- Проєкт «Миколаївська школа помічника депутата» за підтримки

управління молодіжної політики Миколаївської міської ради. 30 юнаків та дівчат отримали чудову можливість здобути нові знання, познайомитися з фахівцями у сфері місцевого самоврядування та діючими депутатами міської ради. Молодь дізналася більше про інститут місцевого самоврядування та власний досвід роботи депутатів на захисті інтересів громади [99].

Саме такі заходи допомагають молоді більш детально зрозуміти політику зсередини і це є вирішальним етапом підвищення політичної культури міста Миколаєва.

3.2. Дослідження політичної культури миколаївської молоді (на прикладі студентів вищих навчальних закладів): вторинний аналіз соціологічної інформації.

Дослідження було проведене групою студентів факультету політичних наук Чорноморського національного університету імені Петра Могили за підтримки міжнародної організації IFES у 2019 році перед виборами президента України. Опитування проводилось для дослідження залученості молоді в електоральний процес і насамперед зацікавленості молоді в політичній культурі міста за методикою Г. В. Циганенко [76].

Емпіричне дослідження складалося з трьох етапів: попереднього, констатуючого та експериментального.

Попередній етап полягав у відборі психо-діагностичного інструментарію для дослідження психологічного ресурсу соціального капіталу, який найбільш оптимально відповідає меті дослідження. На констатуючому етапі передбачалося дослідження рівня політичної культури молоді в контексті використання психологічного ресурсу соціального

капіталу. Можливості такого використання політичної культури молоді досліджувалися на експериментальному етапі дослідження.

Дослідження проводилося на базі Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика та Вищого навчального закладу «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка», кількість опитуваних – 100 осіб, з них 66,0 % з них жіночої статі, 34,0 % – жіночої. Середній вік опитаних – 20 років.

Відбір методик для дослідження складових політичної культури молоді.

1. Опитувальник механізмів політико-ідеологічного самовизначення авторства Г. В. Циганенко, що спрямовано на визначення політичної конкуренції, політичної ідентифікації, домінантної автоматизації, владного самоствердження, прагматичної раціоналізації, нормативної непоступливості (додаток А).

Шкала «позиційної конкуренції» вимірює усвідомлену потребу конкурувати з іншими в ділових і міжособистісних стосунках. Високі показники за цією шкалою свідчать про те, що потреба в конкуренції, суперництві усвідомлена і людина здатна докладати зусиль для досягнення своєї мети. Низькі показники свідчать про те, що така потреба відсутня або має неусвідомлений характер і не інтегрована в когнітивну структуру особистості. Шкала «політичної ідентифікації» вимірює певні рефлексивні кроки до визначення своїх політико-ідеологічних уподобань, до виділення об'єктів зі світу політики. Високі бали характерні для людини, яка має яскраво виражений мотиваційний компонент у сфері політики, який також може впливати на поведінковий.

Шкала «домінуюча автономія» вимірює, наскільки людина відчуває себе суб'єктом діяльності, а в якій – об'єктом чужого впливу. Високі показники відповідають високому рівню самооцінки, продуктивності. Шкала «потужного самоствердження» описує ставлення до влади, лідерства та

авторитету. Високі показники означають, що людина усвідомлює свою потребу у владі, здатна розпізнавати її у стосунках з іншими.

Шкала передбачає наявність домінуючих тенденцій в установках і цінностях.

Шкала «прагматичної раціоналізації» описує віру людини у власні інтелектуальні здібності та їх домінуючу важливість у житті. Високі показники характерні для людей, які впевнені в тому, що вони здатні розуміти, що відбувається як у власному житті, так і в житті суспільства.

Шкала «нормативної непоступливості» описує ставлення до творчості, спонтанності, поступливості та співпраці з іншими людьми. Високі бали означають яскраво виражену схильність до дотримання встановлених соціальних норм і правил, відсутність прагнення до співпраці. Низькі бали характерні для людей, орієнтованих на процес діяльності, а менше на результат, їм властиве творче ставлення до справи, що часто заважає її завершенню [76].

Компонент «політичні цінності» ми досліджували за такими шкалами: толерантність і довіра до суспільно-політичних інститутів за допомогою опитувальника механізмів політико-ідеологічного самовизначення Г. В. Циганенко. Для цього компонента були отримані такі результати:

За шкалою рівня толерантності відповіді респондентів показують, що 12,2% молодих людей нашого дослідження показали високий рівень толерантності, 49% – середній рівень, 38,8 – низький рівень толерантності.

Такі показники можна трактувати через призму сучасної суспільно-політичної ситуації в Україні, яка накладає відбиток на толерантність молоді: спостерігаючи несправедливість, молода людина перестає вірити у верховенство права (хоча знає, що це таке і чому воно існує в суспільстві) і підозріло ставиться як до суспільно-політичних ідей, так і до людей, які їх репрезентують.

До такого результату також призводять як економічні негаразди, так і соціально-політичні проблеми в країні. У зв'язку з несприятливими

соціальними обставинами молоді люди шукають спільних, об'єднуючих ідей, і в такій ситуації залишається місце для сприйняття різноманіття та нових поглядів на існуючі в суспільстві соціальні стандарти.

Високу довіру до суспільно-політичних інститутів виявила лише п'ята частина опитаних. Майже дві третини (71,5%) респондентів, продемонстрували середній рівень і 9% – низький рівень. Виходячи з цих результатів, можна зробити висновок, що хоча політична активність загалом не приваблива для молоді, вона довіряє суспільно-політичній структурі, яка склалася в суспільстві. Як зазначалося раніше, молодь мало довіряє суспільно-політичним інституціям через тривалі корупційні скандали, що все призводить до зведення кількості контактів між ними до мінімуму. Це, у свою чергу, призводить до зменшення кількості ситуацій, які б формували позитивний досвід взаємодії і, таким чином, зміцнювали довіру.

За показниками шкали «дистанція влади» 16% респондентів показали низький рівень, 68,9% – середній, 15,1% – високий, можна стверджувати, що цінність влади для молоді знаходиться на середньому рівні. з тенденцією до низького. Хоча майже рівний розподіл результатів між низьким і високим рівнями відображає можливе зростання цінності влади серед молоді за певних обставин, що підтверджує наші припущення про те, що політична активність молоді все ще більше залежить від зовнішніх факторів, навіть якщо молоді люди чітко усвідомлювали, яка повинна бути політична система. Такий результат зумовлений добрими уявленнями молоді про політику, що призводить до розуміння важливості колективного прийняття рішень для загального добробуту.

З іншого боку: цінність такої співпраці для молодої людини досить сумнівна, особливо в рамках тих суспільно-політичних інститутів, які сьогодні існують в країні. За результатами шкали «індивідуалізм» 17,3% молодих людей демонструють низький рівень, 68,3% – середній і 14,4% – високий. Такі результати показують, що молодь більше покладається на колектив, а цінність самовираження та особистісного зростання дещо

знижується. У процесі прийняття політичного рішення така молодь керується думкою більшості, суспільства (можливо, однолітків), що підвищує вірогідність ситуацій, коли виборці голосують за кандидатів, які, згідно з опитуваннями, набирають більшість голосів. Таке домінування середніх результатів також може свідчити про те, що молодь ще не повністю сформувала свій світогляд і завжди відкрита до отримання нової інформації. Таке бачення результатів дає змогу говорити про можливість зміни пасивності молоді в політиці: вмiла політична освіта дозволить молоді побачити можливості, які відкриває співпраця у публічно-політичній діяльності.

За шкалою «прагматична автономія» молоді люди показали дещо нижчі результати, ніж за попередньою шкалою. На низькому рівні – 27,6% респондентів, на середньому – 55,1%, на високому – 17,3%.

Такі результати свідчать про те, що молодь часто не виявляє самостійності при прийнятті політичного рішення, досить легко піддається впливу під час його формування. Проте є певний відсоток людей, які здатні зробити виважений політичний вибір. Їх невелика кількість порівняно з молодими людьми, які отримали низькі бали за цією шкалою, говорить про те, що сучасна молодь загалом має низьку автономію у своїх політичних діях.

Ці результати ще раз доводять, що молоді люди часто не можуть ефективно та грамотно брати участь у суспільно-політичному процесі. З одного боку, молода людина може добре знати політику, але може мати обмежений досвід контактів із суспільно-політичними інституціями, недовіру до їх роботи, що призводить до певної невпевненості в громадсько-політичній діяльності. Це, у свою чергу, спонукає молоду людину до контакту з іншими людьми для заповнення власних прогалин у знаннях про суспільно-політичну ситуацію. У цьому випадку важливим стає спілкування з компетентними людьми, яке часто неможливо.

Шкала «домінуюча автоматизація» показує, наскільки суб'єкт може відстоювати власну позицію, не піддаватися чужому впливу, здатний до

самостійності в судженнях і діях. 9% обстежених показали низький рівень, 75,6% – середній і 15,4% – високий. Такі результати свідчать про досить високу здатність молодих людей самостійно приймати політичні рішення та не піддаватися чужому впливу. Однак велика кількість середніх значень вказує на можливість цих самих осіб виявляти низьку автономію в певних, можливо складних, незрозумілих, політичних ситуаціях. У таких випадках на перший план виходять зовнішні, ситуативні фактори, які можуть вплинути на політичний вибір молодої людини. Це створює поле для можливого маніпулювання громадською думкою молоді, адже ситуативність та мінливість поглядів призводить до несамотійної політичної позиції.

2. Властивості рішень і рівень політичної участі.

Якість рішення щодо політично релевантної поведінки залежить від рівня політичної участі суб'єкта. Як уже зазначалося, різні рівні політичної участі пов'язані з різним баченням переліку пропозицій, наслідків і формулювання цілей. Для дослідження цього взаємозв'язку були вивчені рішення лідерів молодіжних політичних організацій.

Метод. Для вивчення факторів прийняття рішень щодо політичної участі регіональними лідерами молодіжних політичних організацій використано тривимірну шкалу якостей прийняття рішень у поєднанні з короткою анкетною шкалою політичної участі (КОРПУ) (додаток Б). Поєднання зазначеної шкали та КОРПУ формує нову комплексну методологію дослідження прийняття рішень щодо проявів політичної участі.

Анкета КОРПУ пропонує дев'ять проблемних ситуацій, які відображають три рівні політичної участі: когнітивно-когнітивний, вербально-комунікативний та поведінковий.

Під час дослідження кожна ситуація та відповідна їй шкала оцінки якості рішення були представлені на окремому аркуші, щоб мінімізувати можливі ефекти праймінгу та зворотного гальмування. Поєднання шкали для визначення властивостей розчину, як правило, не викликає труднощів у роботі досліджуваного. Він також демонструє високу ефективність.

Вирішення однієї проблемної ситуації та заповнення шкали оцінювання прийнятого рішення займає не більше двох хвилин, що дає можливість використовувати комбінацію КОРПУ та списку проблемних ситуацій також у масових опитуваннях [28].

Досліджено. Група респондентів складалася з двох підгруп, які належали до різних рівнів політичної участі. До першої підгрупи увійшли 50 осіб – вони були регіональними лідерами молодіжних організацій однієї з «лівих» парламентських сил і на час дослідження навчалися в місті Миколаєві в школі партійного активу. Вибір такої підгрупи заздалегідь дає підстави очікувати високого рівня політичної участі, за КОРПУ майже кожен її член. Водночас дослідження за участю регіональних лідерів партійних молодіжних організацій має всі передумови для встановлення критеріальної валідності КОРПУ. Для порівняння було проведено дослідження за участю миколаєвських студентів, які склали другу підгрупу респондентів.

Рівень політичної участі. Як і очікувалося, підгрупа політичних лідерів продемонструвала високий рівень політичної участі. Про це свідчать їхні результати за опитувальником КОРПУ в цілому та середні показники активності за кожною з трьох субшкал: вербально-комунікативної, поведінково-вольової та пізнавально-когнітивної.

Вербально-комунікативна субшкала. З підгрупи 100 досліджуваних за даною субшкалою, 89 отримують максимальний бал – 3. Три особи отримують по 2 бали. Такий результат засвідчує високий рівень вербально-комунікативної складової політичної участі в цій групі молодих активістів. Фактично йдеться про виражений переконувально-впливовий рівень прояву вербально-комунікативної складової політичної участі.

Поведінково-вольова субшкала. З 100 осіб 82 отримують найвищу оцінку у 3 бали, п'ять осіб – по 2 бали. Такий результат підтверджує високий рівень вираженості вольової поведінкової складової політичної участі в групі молодих активістів, що маніфестує себе на лідерському, активному рівні.

Пізнавально-когнітивна субшкала. За цією субшкалою 82 досліджувані отримали максимальну оцінку рівня політичної участі – 3 бали. Три респонденти – по 2 бали та один – 1 бал. В цілому результат вказує на високий рівень політичної участі групи, а саме на творчо-аналітичний рівень пізнавально-когнітивної складової політичної участі.

Результати дослідження свідчать, що регіональні лідери партійних молодіжних організацій мають уявний і реальний рівень політичної участі. Отримані дані вимірювання політичної участі в групі політичних активістів також демонструють високу критеріальну валідність (КОРПУ), яка визначає активістів як осіб з високим рівнем політичної участі за всіма підшкалами. Якщо врахувати, що валідація за певним критерієм (критеріальна валідація) здійснюється методом контрастних груп, то для завершення оцінки критеріальної валідності КОРПУ було проведено таке ж дослідження з групою студентів Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика та Вищого навчального закладу «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка», які не були лідерами політичних організацій. Дослідження підтвердило нижчий рівень політичної участі в цій групі за χ^2 -тестом $p < 0,01$. Показник студентської політичної участі коливався між вибірково-ситуативним та статусно-прагматичним рівнями.

Визначення якостей прийнятого рішення. Розглянемо ступінь суб'єктивно сприйнятої раціональності, екстернальності та стійкості прийнятих рішень, починаючи з лідерів молодіжних регіональних партійних організацій, а саме з їхніх середніх сукупних показників за трьома підшкалами політичної участі. Далі проаналізуємо властивості прийнятих позитивних рішень окремо для кожної зі складових політичної участі. Нагадаємо, що кожна із зазначених підшкал має полюси від «-3» до «+3». Наприклад, рішення, які отримують середню оцінку більше 0 за шкалою раціональності, вважатимуться суб'єктивно раціональними. І навпаки, рішення за цією шкалою з рейтингом менше 0 вважаються нераціональними. Подібним чином рішення з оцінкою більше 0 за шкалою

зовнішнього/внутрішнього впливу слід розуміти як суб'єктивно зовнішні, а рішення з оцінкою менше 0 слід розуміти як внутрішньо детерміновані. За шкалою стабільності стабільним є рішення з балом більше 0. Негативна оцінка відповідає рішенням, в яких респондент відверто не впевнений і не виключає можливості їх зміни.

Для аналізу були обрані позитивні рішення, оскільки вони відображають вищий рівень політичної участі та найбільш характерні для групи лідерів молодіжних політичних організацій. Кількість негативних рішень у цій групі вкрай мала і непридатна для статистичного аналізу. Раціональність рішення для всіх дев'яти ситуацій від КОРПУ описується середнім значенням 1,209 бала. Лідери регіональних молодіжних осередків партії однозначно віддають перевагу раціональним рішенням. Водночас, однак, не слід забувати про соціальну бажаність раціональності. У групі досліджуваних студентів цей показник дещо нижчий у всіх дев'яти ситуаціях – 0,93. Середній показник екстерналії позитивних відповідей щодо всіх трьох компонентів політичної участі дорівнює 0,274 бала в групі лідерів. Деякі рішення сприймаються як внутрішні, а деякі як зовнішні. Для порівняння: у студентів дещо підвищений екстерналій своїх рішень – 0,471.

Середня стійкість дорівнює 1,77 бала. Цей показник показує, що лідери демонструють досить високий рівень довіри до своїх рішень. Надто високий рівень суб'єктивної раціональності та стабільності рішень створює передумови для певної жорсткості позиції політичних лідерів. Таке поєднання суб'єктивної раціональності та стабільності власного рішення може стати суттєвою перешкодою для організації та плідного ведення політичного діалогу, особливо якщо зазначена констеляція спостерігається й у лідерів інших партій. У групі студентів виявлено нижчу середню раціональність (0,93) і нижчий середній рівень стійкості рішень (1,14).

Розглянемо окремо властивості рішень лідерів молодіжних організацій щодо прояву кожної зі складових політичної участі.

Вербально-комунікативний компонент політичної участі описується наступними параметрами прийняття рішень: раціональність 1,041 бала, зовнішність 0,39 бала та стабільність 1,547 бала. Дещо знижена раціональність може свідчити про наявність ірраціональних мотивів у спілкуванні. Цілком ймовірно, що для деяких лідерів спілкування саме по собі є джерелом задоволення. Зниження раціональності за цим компонентом відбувається тому, що наслідки вербально-комунікативної діяльності не завжди піддаються чіткій формалізації та операціоналізації. Досліджувані студенти, якщо вони схильні до реалізації вербально-комунікативної складової політичної участі, все ж вважають свої дії менш раціональними, більш зовнішніми (зумовленими певною політичною чи соціальною подією) і менш стійкими, тобто вони більш готові до відмовитися від таких дій порівняно з лідерами. У студентському середовищі пріоритет надається не політичним подіям, а іншим приводам для спілкування.

Поведінково-вольовий компонент у групі політичних лідерів отримав такі бали: раціональність 1,398, екстернальність 0,478 та стабільність 1,892 бали. Щодо цього компонента, який відображає явні акти політично релевантної поведінки, студенти більш схильні до пасивності. У разі проактивних дій їхні рішення, як правило, менш раціональні, більш зовнішні та менш стабільні порівняно з групою лідерів.

Третя, пізнавально-когнітивна, складова у групі лідерів описується такими показниками: раціональність 1,188, екстернальність -0,047, тобто середня оцінка містить інтернальну складову рішення, стабільність 1,862 бала. Студентська молодь не має яскраво вираженої внутрішньої мотивації до реалізації пізнавально-когнітивної складової політичної діяльності. Спрямованість інтересів студентів відрізняється від спрямованості інтересів політичних лідерів, що відповідає результатам всеукраїнських соціологічних досліджень, згідно з якими лише близько 3% населення виявляють систематичну політичну активність. Таким чином, рішення, прийняті студентами в цьому дослідженні, також зберігали тенденцію до зниження

раціональності, збільшення зовнішніх ефектів і меншої стабільності. Це пояснюється незначною суб'єктивною актуальністю політично спрямованої інформації для реалізації повсякденних потреб молоді.

Результати показують, що серед лідерів найбільш раціональними вважаються рішення вольового поведінкового компоненту (1,398 бала), дещо нижчою раціональністю є рішення пізнавально-когнітивного компоненту (1,188 бала), а найменш раціональними є рішення з вербально-комунікативний компонент (1,041 бала). Найбільша раціональність поведінково-вольового компонента пов'язана з очевидністю для суб'єкта наслідків його реалізації. Лідери молодіжних політичних організацій м. Миколаїв мають високу впевненість у вірності власних рішень, що відображається в їх високій стабільності. Висока суб'єктивна раціональність поведінково-вольової складової та впевненість у прийнятому рішенні є одними із запорок лідерства досліджуваних.

Результати переконують, що такий фактор, як екстернальність/інтернальність рішення, у своєму середньому значенні майже близький до нуля. Це відповідає відхиленню розподілу оцінок власних рішень від нормального, тобто є біполярним. При цьому майже половина рішень мають зовнішній, а решта внутрішній характер. Закономірно, що рішення, які належать до пізнавально-когнітивної складової політичної участі, набувають більшої інтернальності (середня оцінка -0,048 бала) порівняно з іншими складовими політичної діяльності. Це відповідає внутрішній мотивації політичних лідерів щодо збору та обробки інформації, яка має значення для здійснення їхньої політичної діяльності.

Однак це не виключає зовнішніх підстав для пізнавальної активності лідерів молодіжних політичних організацій, наприклад, через потребу розумно реагувати на події політичного життя. У групі досліджуваних студентів спостерігається суттєво нижча інтернальність рішення про політичну участь, якщо брати до уваги студентів, які схильні до активної позиції. Їхні рішення характеризуються більшою екстернальністю (0,471),

тобто значною мірою детерміновані перебігом подій у політичному житті, що узгоджується з епізодичністю ідентифікації студентами політичної діяльності загалом. Тому інтернальність і впевненість у власному рішенні стають запорукою лідерства та здатності вести за собою інших людей.

Узагальнюючи політичні цінності молодих людей, можна сказати, що для них характерна схильність до низької толерантності, низького індивідуалізму, низької автономії, натомість більшою цінністю є почуття колективізму. Незавершене формування в людини єдиної системи політичних цінностей, яка б відповідала логіці будь-якої ідеології чи теорії, є характерною рисою повсякденної свідомості і не означає, що її цінності не пов'язані з діяльністю в громадських і громадських місцях. політичного життя. Цей зв'язок може базуватися на якомусь іншому принципі (наприклад, цінності свободи політичного вибору, навіть якщо цей вибір полягає в тому, щоб не робити жодного вибору). Таким принципом може бути функціональність цінностей, пристосування їх до мінливої соціально-політичної ситуації, оскільки молода людина в кожному конкретному випадку може використовувати ті з них, які дозволяють їй орієнтуватися відповідно до своїх інтересів у конкретній політичній ситуації. Пріоритет коливання індивідуальних і колективних цінностей відображає прагнення молодих людей збалансувати прояви власної індивідуальності та наявність сильних зв'язків із групою однолітків, які, швидше за все, утворюють потужну референтну групу в політичних питаннях.

Висновки до третього розділу

Матеріали, наведені та проаналізовані у даному розділі, свідчать про те, що для формування більшого інтересу молоді до політики створюються молодіжні організації. Саме вони грають велику роль у формуванні політичної культури молоді.

Наразі в м. Миколаєві існує низка молодіжних організацій які розвиваються і просувають молодіжні бачення політики як такої. Також важливими є і молодіжні центри, які створюються задля розвитку молоді. Все це є факторами культивування політичної культури міської молоді.

Особливе місце у формуванні й розвитку політичної культури міської молоді відіграють університети, де студенти виявляються залученими до процесів політичної соціалізації. Саме в університетах одержують навички формування власної громадянської позиції, саме тут відбувається становлення політичної особистості.

Аналіз показав, що з початку війни молоде покоління українців більш активно залучене у суспільно-політичні процеси та виявляє громадсько-політичну активність, Не стала винятком й позиція миколаївської студентської молоді. Загалом, можна зробити той висновок, що молоді люди почали більше цінувати свою країну і явно не бачать її під владою іншої держави.

За результатами проведеного автором роботи вторинного аналізу даних останнього соціологічного дослідження можна зроти висновок, що політичні цінності молодих людей які пройшли опитування показали низький рівень толерантності, низького індивідуалізму, низької автономії, натомість більшою цінністю є почуття колективізму в суспільстві.

Саме прагнення молодих людей збалансувати прояви власної індивідуальності та наявність сильних зв'язків із групою однолітків, утворюють потужну референтну групу в політичних питаннях.

ВИСНОВКИ

В результаті дослідження автором були зроблені такі висновки:

1. Політична культура – це загально визнана більшістю населення ціннісно-нормативна система основних політичних цінностей та ідеалів, що знаходить своє вираження в політичній культурі і вимагає від суб'єкта глибоких політико-правових знань, чіткої політичної лінії. і моральні переконання.

Структуру політичної культури складають політичні знання, політична ідеологія та психологія, політичний досвід і традиції, норми, моделі та засоби політичної діяльності.

2. Було виділено такі аспекти формування політичної культури міської молоді:

- сім'я, в якій відбувається формування політичних поглядів, зокрема, найбільший вплив на цьому етапі мають батьки;
- навчальний заклад, на цьому етапі формуються політичні погляди із зовнішнього середовища – викладачів, друзів тощо;
- засоби масової інформації, які мають найбільший вплив на політичну культуру молоді;
- молодіжні громадсько-політичні організації, однак у діяльності таких організацій бере участь дуже незначний відсоток молоді.

3. Проаналізовано, що особливістю сучасної політичної культури міської молоді є те, що вона формується, насамперед, в умовах незалежної України, коли домінуючими стали ідеї національного відродження. Більшість громадсько активної молоді спрямовує свою діяльність на підтримку та розвиток України, реалізацію принципів, які покладені в основу ідей відродження держави.

4. Доведено, що до головних чинників «аполітичності» молоді довоєнного часу – недовіра політикам і владі, зневіра щодо вагомості своєї

громадянської позиції та низька самооцінка власної політичної культури. Не дивно, що до початку широкомасштабної російської агресії в Україні переважали критичні оцінки розвитку країни. Натомість після широкомасштабного вторгнення російських військ в Україну значно зростає частка тих, хто вважає, що події розвиваються в правильному напрямку: Показово, що згідно з опитуванням, проведеним Центром Разумкова у вересні-жовтні 2022 року, більше половини (51%) молоді зазначила, що події в Україні розвиваються у правильному напрямку, що очевидно контрастує з «довоєнними» показниками.

5. Рівень політичної культури молоді, зокрема її громадянської активності, під час повномасштабного вторгнення Росії значно зріс. Загальний рівень єднання, співпраці та довіри серед молоді в державі теж значно зріс. Сьогодні допомога абсолютно незнайомим людям не є чимось дивним, молодь відкрито висловлює власні думки, підписує петиції, записує публічні звернення. Високий рівень активності та загального патріотизму у молоді може позитивно вплинути на явку на майбутніх виборах через бажання бути залученим до процесу прийняття рішень

6. Нинішнє молоде покоління українців має більше бажання змінити політику та політиків, ніж старше, оскільки йому більше властиве прагнення до автономії, прагматична орієнтація та індивідуальний вибір, внаслідок чого молодь віддає перевагу тій суспільній системі, яка заснована на індивідуальному успіху.

7. Нещодавно (у 2021 р.) в Україні було затверджено Стратегію розвитку молодіжної політики до 2030 року, де зазначається, що пріоритети Стратегії 2030 повністю відповідають пріоритетам Стратегії молодіжної політики ЄС «Молодь – інвестиції та розширення можливостей», а саме: освіта, працевлаштування, творчість та підприємництво, соціальна інтеграція, охорона здоров'я, спорт, участь громадськості та волонтерство. В окремому розділі «Механізми підтримки молодіжних ініціатив». Одним із пріоритетів нової національної молодіжної стратегії на період до 2030 року є

залучення молоді до участі в суспільному житті, підвищення її самостійності, конкурентоспроможності, формування громадянської компетентності молоді тощо.

8. Автором було визначено, що наразі саме молодь є важливою складовою та визначальним фактором соціально-політичного прогресу м.Миколаєва. Під час війни великий відсоток молоді, а саме 90% пишається своїм громадянством і почали більш цінувати державу в якій вони живуть. Велика частина молоді відкрита до політичних зв'язків з владою.

9. Визначальним фактором формування політичної культури молоді в м. Миколаєві є існування молодіжних організацій і центрів які об'єднують молодь на ґрунті загальної зацікавленості у культурі, політиці, науці тощо. Також існування саме студенського самоврядування на базі університетів є вирішальним у формуванні політичної культури молодого покоління.

10. Вторинний аналіз соціологічної інформації дослідження, проведеного студентами факультету політичних наук Чорноморського національного університету імені Петра Могили у період президенських виборів 2019 року за методикою Г. В. Циганенко.

Результати дослідження показали, що молоді люди середній вік яких 20 років показали достатньо низький рівень толерантності і довіри до суспільно-політичних інститутів, що свідчить про незацікавленість приймати участь у політичних процесах. Однак, на думку автора, як вже зазначалося, після виборів президентом Володимира Зеленського цей відсоток значно зріс. Також досліджено, що цінність влади для молоді знаходиться на середньому рівні з тенденцією до низького. На думку автора саме вмiла політична освіта дозволить молоді побачити можливості, які відкриває співпраця у публічно-політичній діяльності.

За шкалою «прагматична автономія» молоді люди показали що молодь часто не виявляє самостійності при прийнятті політичного рішення. Молоді люди часто не можуть ефективно та грамотно брати участь у суспільно-

політичному процесі, це призводить до того, що вони легко піддаються впливу під час його формування.

Молоде покоління більше покладається на колектив, а не на самих себе, тож цінність самовираження та особистісного зростання дещо знижується. Молодь керується саме думкою більшості, що може свідчити про те, що нею легко маніпулювати, наприклад, в таких ситуаціях є вірогідність коли молоді виборці голосують за кандидатів, які, згідно з опитуваннями, набирають більшість голосів.

Аналізуючи результати дослідження автор роботи дійшов головного висновку – молодь ще не повністю сформувала свій світогляд і завжди відкрита до отримання нової інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айвазян Г. Політична ідентичність як аналітичний інструмент політології. *Соціум і влада*. 2010. № 3. С. 29–32.
2. Алмонд Г., Верба С. Громадянська культура. Політологія. Навчально-методичний комплекс: Підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. С. 372–375.
3. Аналітичні звіти. Молодь України - 2017. Результати соціологічного дослідження. Тернопіль: Тернограф, 2017. 72 с. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/146/Sociologichne_doslid_zhennya_povniiy_zvit_.pdf
4. Білоус І. Політична активність молоді: форми вияву та особливості трансформації. *Соціальна психологія*. 2007. № 5. С. 25–34.
5. Бутенко В. Правові цінності як духовно-функціональне утворення особистості. Теорія і методика виховання: науково-педагогічний вісник. Херсон: Олді-плюс, Вип. 8, 2017. С. 4–5.
6. Велика енциклопедія Кирила і Мефодія 2004. URL : <http://www.multitrade.com.ua>
7. Воловік В. Філософія політичної свідомості. Запоріжжя: Просвіта, 2006. 169 с.
8. Волонтером бути легко. В Миколаєві презентували онлайн-платформу для активних громадян URL : <https://mkrada.gov.ua/news/11313.html>
9. Гавловська А. Етапи та елементи молодіжної політики: теоретично-прикладний вимір. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2015 № 14 том 1. С. 74–78.
10. Головатий М. Політична психологія : Навч. посіб. Київ : МАУП, 2001. 400 с.

11. Головаха Є. Феномен Зеленського - своєрідний «електоральний Майдан». *Українська правда*. 2019. URL : <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/04/18/7212520/#:~:text>
12. Городенко Л. Політична культура: до визначення понять. Київ: Українське журналістикознавство, 2014. С. 19–25.
13. Грабовська С. Соціальна активність в процесі соціалізації особистості. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України* ; за ред. С. Д. Максименка. Київ , 2010. Т XII, ч. 1. 181 с.
14. Громадська та політична активність молоді: сучасна дійсність. *Громадський простір*. 15.05.2019 URL : <https://www.prostir.ua/?focus=hromadska-ta-politychna-aktyvnist-molodi-suchasna-dijsnist>
15. Грязін І. Джеремі Бентам: (1748-1832). Таллінн : Олноп, 1990. 148 с.
16. Дев'яте загальнонаціональне опитування. Соціологічна група Рейтинг: вебсайт. URL : <https://bit.ly/3sO6mqk> (дата звернення: 02.05.2022).
17. Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» від 15 грудня 1992 року №2859-XII URL : <http://zakon2.nida.gov.ua/laws/show/2859-12>
18. Дем'яненко Б., Дем'яненко В., Прядко Т. Політична свідомість сучасної української молоді в контексті зміни поколінь. *Науковий журнал «Політикус»*. 2021. № 1. С. 86–93.
19. Дем'янчук О., Жадан І. Політична освіта в Україні: проблеми та перспективи розвитку. URL : <https://parlament.org.ua/2005/04/07/political-education-problems-prospects/>
20. Дергачов О. Громадянські права. Політична енциклопедія. 2011. 162 с.

21. Жадан І. Політична соціалізація. Політична енциклопедія. Київ : Парламентське видавництво. 2011. 590 с.
22. Закон України «Про основні засади молодіжної політики» від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>
23. Інформація про роботу з кадровим резервом у виконавчих органах Сумської міської ради. 2015. URL : www.meria.sumy.ua/engine/download.php?id
24. Кадлубович Т. Вивчення теорії політики як чинник формування політичної культури, Дослідження проблем гуманітарної освіти: зб. наук. пр. за підсумками дискусій на міжкафедральному науковому семінарі (15 листопада 2018 р., м. Київ), Київ: КНУТД, 2018. С. 49-68. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/12488/1/DPHO2018_P049-068.pdf
25. Каретна О. Політична активність молоді як умова соціально-політичних трансформацій в Україні. *Актуальні проблеми політики*. 2012. Вип. 44. С.254–265.
26. Каретна О. Сучасні підходи до визначення поняття «молодь». *Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр.* Одеса : ОНЮА, Південноукр. центр гендер. проблем, 2009. Вип. 37. С. 287-291. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/50593307.pdf>
27. Карнаух А. Проблеми молодіжної політики в сучасній Україні. *Політичний менеджмент*. 2005. № 4. С. 63-39. URL : https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/karnauh_problemy.pdf
28. Кияшко Л. Політична участь молоді сучасної України: психологічні чинники активізації : монографія. Київ : Міленіум, 2013. 216 с.
29. Кісіль З. Адміністративне право : навч. посіб. Київ : Алерта; ЦУЛ, 2011. 696 с.

30. Кондратова В. #ВладаЦеМи. Чому Україною до цього часу керує покоління СРСР. 16 червня 2019 р. Ліга. Новини: вебсайт. URL : <https://ua-news.liga.net/politics/articles/>.
31. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
32. Короткий Оксфордський політичний словник / за ред. І. Макліна й А. Максимілана. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2005. 790 с.
33. Краснокутський О. Політична свідомість як утворююча складова процесу формування ідеології державотворення. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2013. Вип. 52., С. 227–240.
34. Краснянська Н. Особливості формування політичної культури студентської молоді. URL : http://eprints.library.odku.edu.ua/id/eprint/3655/1/Krasnianska_N_D_Osoblyvosti_formuvannia_politychnoji_kulturu.pdf
35. Кулініч О., Барінова Д., Нестеренко В. Участь молоді в управлінні громадами. Харків : Харківський відокремлений підрозділ Центру розвитку місцевого самоврядування, 2018. 48 с.
36. Литвин О. Особливості студентської молоді як суб'єкта політичних відносин. URL : <http://www.stattionline.org.ua>
<http://www.stattionline.org.ua/>
37. Марковець В. Політична культура як складова духовної культури суспільства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 18, С. 94–96.
38. Міщенко М. Українці зліва направо. Центр Разумкова. Статті та інтерв'ю. 28 квітня 2017. URL : <https://razumkov.org.ua/statti/ukraintsi-zliva-napravo>
39. Молодь, політика та ідентичність: які вони, молоді українці, і чого очікувати від них? Фонд демократичні ініціатив імені Ілька

Кучеріва. 5 лютого 2020. URL : <https://dif.org.ua/article/molod-politika-ta-identichnist-yaki-voni-molodi-ukraintsi-i-chogo-ochikuvati-vid-nikh>

40. Молодь України в алгоритмі суспільного життя URL : <http://www.ipso.org.ua>

41. Молодь України - 2018. Результати репрезентативного соціологічного дослідження; Аналітичний звіт з проведення репрезентативного соціологічного дослідження становища молоді в Україні (2019 рік). Київ, 2019. URL : https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Mizhnarodna_dijalnist/Sociologichni_doslidzhennia/analitichnii-zvit-2019.pdf

42. Морарь М. Місце й роль політичної освіти у формуванні політичної культури української молоді: теоретико-методологічний аспект. *Регіональні студії*. 2020. № 20. С. 98–102.

43. Нагорна Л. Політична культура українського народу: історична ретроспектива і сучасні реалії. Київ : Стилос, 1998. 278 с.

44. Наказ Міністерства молоді та спорту України «Про затвердження Порядку реалізації програми «Молодіжний працівник» від 19.09.2018 р. № 4334: URL : <https://zakon.rada.gov.Ua/laws/show/z1178-18#Text>

45. Опитування ірі: суспільно-політичні погляди в Україні. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/opros_iri_obschestvenno-politicheskie_nastroeniya_v_ukraine_iyun_2022.html

46. Остапенко М. Інформаційне суспільство: епоха політики образів. Наукові записки. Вісник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Кураса. Київ, 2012. Вип. 1 (57). С. 320–330.

47. Оцінка громадянами ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політико-ідеологічні орієнтації громадян України в умовах російської агресії (вересень–жовтень 2022 р.) URL : <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv->

politykoideologichni-oriientsii-gromadian-ukrainy-v-umovakh-rosiiskoi-agresii-veresen-zhovten-2022r

48. Павленко Ю. Трансформація суспільства і проблеми соціальної політики. Київ : [б.в.], 1997. 57 с.
49. Палагнюк Ю., Костєва Т., Соловійова А. Участь молоді у розвитку громадянського суспільства в Україні : колективна монографія. Миколаїв : Іліон, 2021. 328 с.
50. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. П. Горбатенко ; За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. 2-е вид., доп. і перероб. Київ : Генеза, 2004. 736 с.
51. Положення «Про Молодіжне Крило Політичної партії «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка» URL : <http://udar.rv.ua/polozhennya>
52. Порядок денний асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_990#Text
53. Про зайнятість населення: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5067-VI. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>
54. Про затвердження Державної програми забезпечення молоді житлом на 2002-2012 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 2002 р. № 1089 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-2002-п#Text>
55. Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2009-2015 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 січня 2009 р. № 41 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/41-2009-п#Text>
56. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні : Указ Президента України від 25 червня 2013 р. № 344/2013 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>

57. Про основні засади молодіжної політики. Закон України від 2021. № 28. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>
58. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України від 5 лютого 1993 р. № 2998-XII URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>
59. Про Стратегію розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року: Указ Президента України від 27 вересня 2013 року № 532/2013 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>
60. Репрезентативне соціологічне дослідження становища молоді в Україні 2021. Міністерство молоді та спорту України : вебсайт. URL : <https://bit.ly/38IYKif> (дата звернення: 11.05.2022).
61. Реформування молодіжної політики відповідно до сучасних запитів молоді та держави. Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2012-2021 років) / [редкол. : Попатенко М.М., гол. ред. коллег.; Бондар Т. В. та ін. Київ : ТОВ «Ройлайд», 2021. 100 с. URL : https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/dopovid-molod-2012-2021-pdf.pdf
62. Рішення Миколаївської міської ради від 21 грудня 2018 № 49/17 «Про затвердження міської програми «Молодіжна політика» на 2019-2021 роки URL : <https://mkrada.gov.ua/documents/30849.html>
63. Розенфельд Ю., Герасіна Л., Осипова Н. Політологія : підручник. Харків : Право, 2001. <http://politics.ellib.org.ua/pages-2441.html>
64. Рудакевич О. Політична культура національних спільнот: теорія та методологія дослідження: монографія, Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 352 с.

65. Рудакевич О. Функції національної політичної культури: теоретико-методологічний аспект. *Сучасна українська політика*. 2011. Вип. 22. С. 117–127.
66. Рудич Ф. Політологія : Підручник. 3-тє вид., перероб., доп. Київ : Либідь, 2009. 480 с.
67. Рудкевич Н. Соціалізація особистості – середовищний підхід
URL : http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/73/part_2/33.pdf
68. Самсонов Д. Патріотична, ціннісна, креативна: чому Україна може пишатися своєю молоддю. Факти, Україна, Суспільство. 24 серпня 2022 року. URL : <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20220824-patriotychna-czinnisna-kreatyvna-chomu-ukrayina-mozhe-pyshatysya-svoyeyu-moloddyu/>
69. Софій О. Роль молоді в молодіжній політиці України. Європейський діалог. Аналітична записка. 2021. 36 с. URL : <http://dialog.lviv.ua/wp-content/uploads/2021/01/Rol-molodi-v-molodizhniy-polititsi-Ukrayini.pdf>
70. Тімерманис І. Політологія : підручник для бакалаврів, 2013. 701 с.
URL: http://stud.com.ua/36544/politologiya/politichna_sotsializatsiya_sutnist_etap_i_faktori
71. Томенко Д. Молодіжна політика та мобільність молоді України в часи війни. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*, 2022. № (1(61)). С. 78-85. URL : <http://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/2062>
72. Траверсе Т. Психологія політичного мислення: монографія. Київ : Парлам. вид-во, 2015. 416 с.

73. Указ Президента України «Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року» від 12.03.2021 р. № 94/2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text>
74. Україні – 29. Де ми зараз та куди прямуємо? Фонд демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва, 21 серпня 2020. URL : <https://dif.org.ua/article/ukraini-29-de-mi-zaraz-ta-kudi-pryamuemo>
75. Участь молоді в процесах реформування держави. Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2017 року) / Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики; редкол. : Жданов І. О., гол. ред. колег., Ярема О. Й. та ін. Київ : ДП «Редакція інформаційного бюлетеня «Офіційний вісник Президента України», 2018. 100 с.
76. Циганенко Г. Питальник вимірювання рівня політико-ідеологічного самовизначення. Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. К.С.Костюка. Т. V. Ч. 5. Київ, 2003. С. 294–298.
77. Хорошилов О. Політична психологія. Одеса : [Б.в.], 2006. 86 с.
78. Черкашина Т. Теоретичні підходи до вивчення молодіжних рухів. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Соціологія»*. 2012. Вип. 22 (4). С. 205-209.
79. Чисельність молоді у Миколаївській області у віці 14-34 роки. ДУ Державний інститут сімейної та молодіжної політики. URL: <https://dismp.gov.ua/stat/younght-count-mk/?gen=all,men,women&age=14-34>
80. Шляхтун П. Політологія (теорія та історія політичної науки) : навч. посіб. Київ: Либідь. 2005. 576 с.
81. Юрій М. Політологія підручник. Київ : Дакор, КНТ, 2006. 416 с.
82. Almond G., Comparative political systems, *The Journal of Politics*, Vol. 18. No 3, 1956. P. 391–409. URL :

- https://www.jstor.org/stable/2127255?seq=1&cid=pdf-reference#references_tab_contents
83. Almond G. *The Politics of Developing Areas*. Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 1960. 610 p. URL : <https://www.perlego.com/book/738079/the-politics-of-the-developing-areas-pdf>
84. Almond G. *The civic culture; political attitudes and democracy in five nations*. NY : Princeton univ. press, 1963. XI, 562 p. URL : https://www.perlego.com/book/738919/the-civic-culture-political-attitudes-and-democracy-in-five-nations-pdf?utm_source=google&utm_medium=cpc&campai
85. Converse P., *Public opinion and voting behavior*. *Handbook of Political Science*, Vol. 4, 1975. P. 75-169. URL : https://www.academia.edu/1656588/Philip_Converse_public_opinion_and_political_behaviour
86. Herder J., *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit*, T. 1. Riga, Leipzig : Hartknoch, 1784.
87. Hernandez B., *The role of place identity and place attachment in breaking environmental protection laws*. *Journal of Environmental Psychology*. 2010. № 30. P. 281–288. URL : <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0272494410000186?via%3Dihub>
88. Hidalgo M. *Place attachment: conceptual and empirical questions*. *Journal of Environmental Psychology*. 2001. № 21. P. 273–280. URL : https://www.academia.edu/23281724/PLACE_ATTACHMENT_CONCEPTUAL_AND_EMPIRICAL_QUESTIONS
89. Lalli M., *Urban-related Identity: Theory, measurement and empirical findings*. *Journal of Environmental Psychology*. 1992. № 12, P. 285–303. URL :

- <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0272494405800787?via%3Dihub>
90. Lehmbruch G. Consociational Democracy, Class Conflict, and the New Corporatism, Trends toward corporatist intermediation, Sage Publishing, 1979. P. 53–61. URL: https://www.researchgate.net/publication/255822316_Consociational_democracy_class_conflict_and_the_new_corporatism
91. Lewicka M. Place attachment: How far have we come in the last 40 years? *Journal of Environmental Psychology*. 2011. № 31. P. 207–230. URL : https://www.academia.edu/6048865/Place_attachment_How_far_have_we_come_in_the_last_40_years
92. Milanowska E., Milanowski W., Problemy kształtowania kultury politycznej młodzieży. *Edukacja Polityczna*. 1986. № 9. P.187–206.
93. Miller W., Shanks J. The new American voter. Cambridge : Harvard University Press, 1996. 117 p. URL : <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/003231879804900217>
94. Political socialization function URL : <https://socialworkeducationbd.blogspot.com/2017/02/definition-nature-types-agents.html>
95. Pollack D., Pickel G., Political Culture in Post-Communist Europe: Attitudes in New Democracies. Farnham : Ashgate, 2003. 264 p. URL : <https://www.gbv.de/dms/sub-hamburg/34611618X.pdf>
96. Twigger-Ross C., Uzzell D., Place and identity processes. *Journal of Environmental Psychology*. 1996. № 16. P. 205–220. URL : https://www.academia.edu/22328736/Place_and_Identity_Processes
97. Welch S., The Concept of Political Culture. NY : Springer, 2016. 208 p. URL : https://search.lib.utexas.edu/discovery/fulldisplay/alma99100218882970601/01UTAU_INST:SEARCH

98. Winkel G., An ecological perspective on theory, methods, and analysis in environmental psychology: Advances and challenges. *Journal of Environmental Psychology*. 2009. № 29. P. 318–328. URL : <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0272494409000085?via%3Dihub>
99. Zahody. Mykolaivska mis'ka rada. URL : https://mkrada.gov.ua/content/zahodi_mp.html

ДОДАТКИ

Додаток А

ОПИТУВАЛЬНИК ВИЗНАЧЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПОЛІТИКО- ІДЕОЛОГІЧНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ (ОМПС)

Автор Циганенко Г. В.

Інструкція: В опитувальнику наведено висловлювання про людину, її думки, переживання, звички, стиль поведінки. Прочитайте і визначте (оцініть), якою мірою їх може бути віднесено до Вас. Виберіть один із варіантів оцінки від «1» до «5» і обведіть його кружком

1 – зовсім не згоден

2 – швидше не згоден

3 – однаковою мірою згоден і не згоден

4 – швидше згоден

5 – цілком згоден

№	Твердження	Оцінка
1.	У конфліктних ситуаціях я докладаю зусиль, щоб домогтися свого	1 2 3 4 5
2.	Приймаючи, здавалося б, самостійні рішення, я не можу звільнитися від впливу інших людей	1 2 3 4 5
3.	Я визначився зі своїми політичними уподобаннями	1 2 3 4 5
4.	Я згоден, що мати владу над людьми – найважливіша цінність	1 2 3 4 5
5.	Я більше вірю доказам свого розуму, чим інтуїції	1 2 3 4 5
6.	У конфліктних ситуаціях я намагаюся робити все, щоб уникнути даремної напруженості	1 2 3 4 5

7.	Мені легко примусити людей робити те, що я хочу	1 2 3 4 5
8.	Існують політичні чи соціальні питання, що мене сильно хвилюють	1 2 3 4 5
9.	Я впевнений у собі	1 2 3 4 5
10.	Влада може замінити для мене багато інших цінностей	1 2 3 4 5
11.	Моя інтуїція – надійніший засіб розуміння оточуючих, чим знання або досвід	1 2 3 4 5
12.	Я дуже ціную красу природи та мистецтва	1 2 3 4 5
13.	Я людина самовпевнена, напориста	1 2 3 4 5
14.	Для мене важливо виробити певні погляди з політичних питань	1 2 3 4 5
15.	Я часто завершую роботу всупереч несприятливій обстановці, бракові часу, перешкодам зі сторони	1 2 3 4 5
16.	Я людина гордовита, самовдоволена	1 2 3 4 5
17.	Я дуже ціную можливість творчої діяльності	1 2 3 4 5
18.	Я людина поступлива, піддатлива, м'яка у відносинах з іншими	1 2 3 4 5
19.	У конфліктних ситуаціях я намагаюся переконати іншого в перевагах моєї позиції	1 2 3 4 5
20.	Я гадаю, що мої політичні погляди стабільні і не змінюватимуться в майбутньому	1 2 3 4 5
21.	Я часто одночасно розпочинаю багато справ і не встигаю їх завершити	1 2 3 4 5
22.	Я згодний обмежити свою свободу, щоб мати владу	1 2 3 4 5
23.	Моє мислення більше вирізняється конкретністю, строгістю, послідовністю, ніж інтуїцією	1 2 3 4 5
24.	Я можу захопитися справою настільки, що забуваю про час і про себе	1 2 3 4 5
25.	Я людина, яка любить змагатися	1 2 3 4 5

26.	Мої політичні орієнтації важливі для мене	1 2 3 4 5
27.	Коли потрібно щось зробити, мене охоплює страх: а що як не впораюсь, а що як не вийде	1 2 3 4 5
28.	Я людина хитра, завбачлива	1 2 3 4 5
29.	Я часто перечитую книги, які мені сподобалися, по кілька разів	1 2 3 4 5
30.	Більша частина того, що мені доводиться робити, дає мені задоволення	1 2 3 4 5

Ключ:

механізм „позиційна конкуренція” – твердження № 1, 7, 13, 19, 25. Підсумовуємо набрані бали на ці твердження і множимо на 4. Числові значення, які може набрати випробуваний за цієї шкалою, лежать у діапазоні від 20 до 100. Шкала вимірює усвідомлену потребу конкурувати з іншими в ділових і міжособистісних стосунках. Високі показники за цією шкалою вказують, що потреба в конкуренції, суперництві є усвідомленою і людина здатна робити зусилля для досягнення своєї мети. Низькі показники свідчать, що така потреба відсутня або має неусвідомлений характер і її не інтегровано в когнітивну структуру особистості.

механізм „політична ідентифікація” – твердження № 3, 8, 14, 20, 26. Підсумовуємо набрані бали на ці твердження і множимо на 3. Значення, які може набрати випробуваний за шкалою, лежать у діапазоні від 15 до 75. Шкала вимірює певні рефлексивні кроки до означення своїх політико-ідеологічних пріоритетів, до виділення об’єктів із світу політики. Високі бали характерні для людини, у якої виражений мотиваційний компонент у сфері політики, що може вплинути й на поведінковий.

механізм „домінантна автономізація” – твердження № 2 (обернена), 9, 15, 21 (обернена), 27 (обернена). Підсумовуємо набрані бали на ці твердження і множимо на 2. Значення лежать у діапазоні від 10 до 50. Шкала вимірює те, якою мірою людина відчуває себе суб’єктом діяльності, а якою

об'єктом впливу інших людей. Високі показники відповідають високому рівню самоповаги, результативності.

(механізм „владне самоствердження” – твердження № 4, 10, 16, 22, 28. Підсумовуємо набрані бали на ці твердження і множимо на 2. Значення лежать у діапазоні від 10 до 50. Шкала описує ставлення до влади, керівництва й авторитету. Високі показники означають, що людина усвідомлює свою потребу у владі, здатна визнавати її у своїх взаєминах з іншими. Шкала передбачає наявність владних тенденцій у настановленнях і цінностях.

механізм „прагматична раціоналізація” – твердження № 5, 11 (обернена), 17 (обернена), 23, 29 (обернена). Сумарні значення лежать у діапазоні від 5 до 25. Шкала описує віру людини у власні інтелектуальні здібності і їхнє домінуюче значення в житті. Високі показники характерні для людей, які переконані, що здатні зрозуміти те, що відбувається як у власному житті, так і в житті суспільства.

механізм „нормативна непоступливість” – твердження № 6 (обернена), 12 (обернена), 18 (обернена), 24 (обернена), 30 (обернена). Сумарні значення лежать у діапазоні від 5 до 25. Шкала описує ставлення до творчості, спонтанності, поступливості, кооперації з іншими людьми. Високі бали означають яскраво виражену тенденцію до дотримання встановлених соціальних норм і правил, відсутність устремління до кооперації. Низькі бали характерні для осіб, які зорієнтовані на процес діяльності і менше – на результат, для них характерне творче ставлення до справи, що часто заважає її завершенню.

Сумарні значення загального бала опитувальника лежать у межах від 65 до 325. Якщо випробуваний набрав від 1 стена до 3 (або від 65 до 182 балів), то має місце низький рівень політико-ідеологічного самовизначення, якщо від 4 до 6 (від 183 до 221 балів) – то середній рівень, якщо 7 і більше (від 222 до 325 балів) – то, відповідно, високий рівень.

Таблиця тестових норм розподілу балів–стенайтів

Стенайт	1	2	3	4	5	6	7	8	9
„сирі” бали	<151	152166	157182	183193	194208	209221	222237	238250	>251

[76]

Додаток Б

СКОРОЧЕНИЙ ВАРІАНТ ОПИТУВАЛЬНИКА РІВНЯ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ (КОРПУ)

Політична участь є доволі складним утворенням, в якому поєднуються мотиваційні, пізнавально-когнітивні та інші складові.

Запропонована модель політичної участі утворює базис для вивчення процесу прийняття рішень і визначає ті прояви участі, стосовно яких вивчатиметься прийняття рішення. Як центральні складові політичної участі визначаються три: пізнавально-когнітивна, вербально-комунікативна і поведінково-вольова, кожна з яких має три рівні.

При цьому припускається, що на кожному рівні кожної із складових політичної участі процес прийняття рішення має певні властиві йому ознаки.

Для того щоб вивчити прийняття рішення на кожному з рівнів, розроблено дев'ять ситуацій, які мають бути релевантними до повсякденного життя молоді.

Три рівні пізнавально-когнітивної складової представлено трьома такими ситуаціями.

(1) Перед Вами постав вибір – подивитись по телевізору програму про події політичного життя або подивитись іншу програму. Як Ви вчините?

(2) Чи будете Ви докладати зусиль до пошуку інформації стосовно політичних подій?

(3) Чи будете Ви детально аналізувати програми та пропозиції політичних партій, перш ніж зробите стосовно них свій вибір?

Відповідно до рівнів прояву вербально-комунікативної складової було взято такі три ситуації.

(1) Уявіть, що Ви підійшли до друзів і чуєте, що вони обговорюють політичну ситуацію в країні. Чи приєднаєтесь Ви до цього обговорення?

(2) Уявіть, що Ви почули політичні новини стосовно подій у країні. Чи будете Ви говорити про ці події у себе вдома з родичами або із своїми товаришами?

(3) Чи зможете Ви переконати у своєму виступі аудиторію (групу людей) у певних політичних поглядах і необхідності певних політичних дій?

Поведінково-вольова складова була представлена такими трьома ситуаціями.

(1) Чи вступили б Ви в якусь громадську чи політичну організацію (партію)?

(2) Чи виконували б Ви систематично певні доручення, пов'язані з діяльністю якоїсь політичної сили?

(3) Чи будете Ви активно і систематично брати участь у розробці і реалізації політики певної політичної сили?

Кожна з наведених ситуацій потребує прийняття рішення щодо власних дій. Позитивні і негативні рішення позначаються як відповіді «так» та «ні». Нейтральна відповідь на кшталт «не знаю» не пропонувалась як така, що демонструватиме фактичну відсутність рішення.

Описані дев'ять ситуацій являють собою скорочений варіант опитувальника для визначення рівня політичної участі (КОРПУ) з відповідними трьома субшкалами: вербально-комунікативною, поведінково-вольовою та пізнавально-когнітивною. Приймаючи рішення стосовно кожної із ситуацій, досліджуваний заповнює опитувальник з тією різницею, що кожне з питань він розглядає як ситуацію, в якій опинився особисто і щодо якої йому зараз необхідно прийняти рішення. При цьому дев'ять позитивно

прийнятих рішень відбиватимуть найвищий рівень політичної участі. І навпаки, дев'ять негативних рішень засвідчать повну апатію до політичного життя країни і, відповідно, найнижчий рівень політичної участі [28].